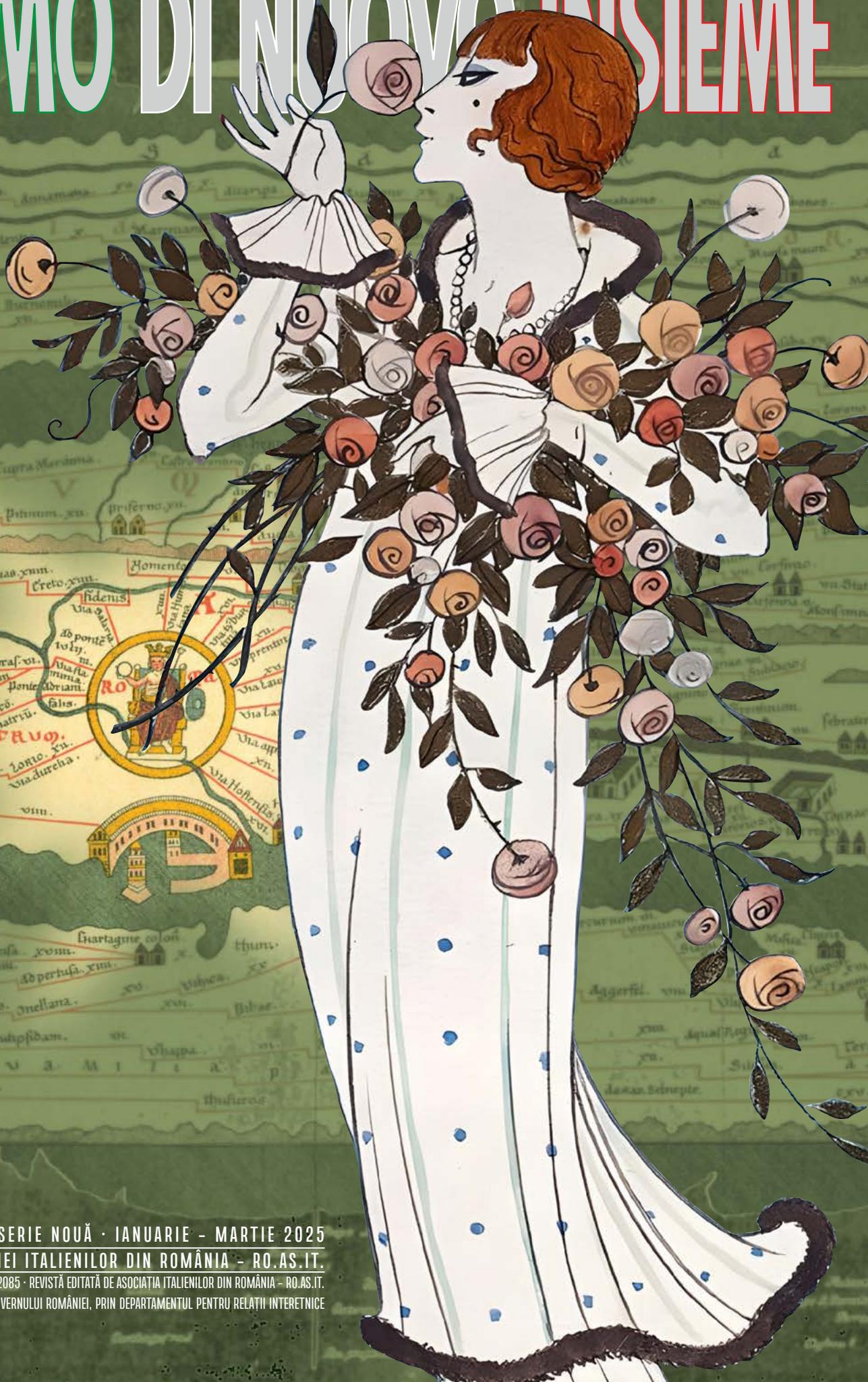

SIAMO DI NUOVO INSIEME

NR. 133-134 • SERIE NOUĂ • IANUARIE - MARTIE 2025
REVISTA ASOCIAȚIEI ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
FONDATĂ ÎN 2007 • ISSN 1843-2085 • REVISTĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
CU SPRIJINUL FINANCIAR AL GUVERNULUI ROMÂNIEI, PRIN DEPARTAMENTUL PENTRU RELAȚII INTERETNICE

Cu pași repezi, ne apropiem de cea mai mare sărbătoare a creștinătății, Învierea Domnului. Marele Post în care ne aflăm în această perioadă reprezintă un timp al purificării sufletești, trupești și, mai ales, al îndreptării spre Dumnezeu, umplându-ne inimile de pace și iubire.

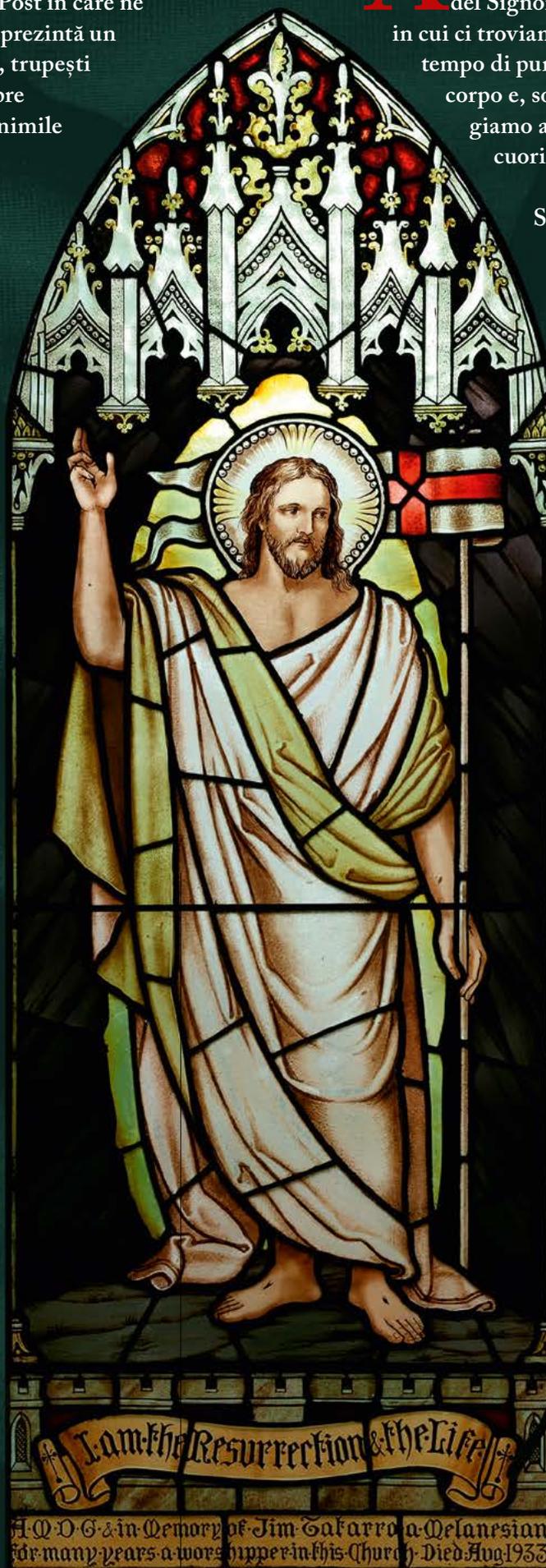
Ne bucurăm nespun că anul acesta Paștele se celebrează în aceeași zi de către cele două biserici surori. Astfel, membrii noștri, deopotrivă catolici și ortodocși, pot, în acest an, sărbători împreună Învierea Domnului. Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. vă urează ca Lumina zilelor de sărbătoare să aducă în casele voastre sănătate și armonie, pace și bucurie, dar și înțelepciunea de a fi mai buni. Paște fericit și binecuvântat!

Deputat
Ioana Grosaru,
președinte
Asociația Italianilor
din România –
RO.AS.IT.

A grandi passi, ci avviciniamo alla maggiore festa cristiana, la Resurrezione del Signore. La Grande Quaresima in cui ci troviamo in questo periodo è un tempo di purificazione dell'anima, del corpo e, soprattutto, in cui ci rivolgiamo a Dio, riempiendo i nostri cuori di pace e amore.

Siamo lieti che quest'anno la Pasqua sia celebrata nello stesso giorno dalle due chiese sorelle. Così, quest'anno i nostri membri, sia cattolici che ortodossi, potranno celebrare insieme la Resurrezione. L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. vi augura che la Luce di questi giorni di festa porti nelle vostre case salute e armonia, pace e gioia, ma anche la saggezza per essere migliori. Buona Pasqua e benedetta!

Deputata
Ioana Grosaru,
presidente
Associazione degli
Italiani di Romania –
RO.AS.IT.

SIAMO
DI NUOVO
INSIEME

FONDATA ÎN 2007

NR. 133-134 · SERIE NOUĂ
IANUARIE - MARTIE
2025

ISSN 1843 - 2085

Revistă editată de
Asociația Italianilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul financiar al
Guvernului României, prin
Departamentul pentru Relații
Interetnice

Membri fondatori

Mircea Grosaru
Ioana Grosaru

Director
Ioana Grosaru

Redactor-șef
Olivia Simion

Redactori
Clara Mitola
Mihaela Profiriu Mateescu

Design & producție
squaremedia.ro

Răspunderea pentru conținutul
articolelor aparține exclusiv autorilor.

© 2025 Asociația Italianilor din România
- RO.AS.IT. © Nicio parte din această
publicație nu poate fi reprodusă sau
transmisă în niciun mod, sub nicio
formă, fără consimțământul scris al
deținătorilor de copyright.

Asociația Italianilor
din România - RO.AS.IT.
asociație cu statut de utilitate publică
Str. I.L. Caragiale nr. 24
020045 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
secretariat@roasit.ro

www.roasit.ro

fotografie: RO.AS.IT

- 04 | Un final de 2024 foarte bogat în
evenimente · Per il 2024 un fine anno
ricchissimo di eventi
- 11 | Un început de an sub semnul muzicii · Un
inizio d'anno sotto il segno della musica
- 12 | Unirea Principatelor Române - un deziderat
național realizat și cu sprijin italian ·
L'unificazione dei Principati Romeni: un
obiettivo nazionale raggiunto anche con il
sostegno italiano
- 14 | *Siamo di Nuovo Insieme* își ia rămas-bun de
la „Călătorii literare în Țara Frumuseții” și
„Între paranteze” · *Siamo di Nuovo Insieme*
dice addio a «Viaggi letterari nel Paese
della Bellezza» e «Tra parentesi»
- 16 | Evocări · Evocazioni
- 20 | La Carnaval cu Casanova

CULTURĂ / CULTURA

fotografie: squaremedia.ro

- 22 | Pe urmele constructorilor și arhitecților
italieni. Despre meseriași și specialiști ai
zidurilor. Partea a patra · Sulle tracce di
costruttori e architetti italiani. Su operai e
specialisti delle costruzioni. Parte quarta
- 26 | Dialoghi letterari. Intervista a Clara
Mitola o quando la poesia ti guida la vita ·
Dialoguri literare. Interviu cu Clara Mitola
sau când poezia îți ghidează viața
- 32 | Oh, Roma, Roma! A treia parte · Parte terza

SOCIETATE / SOCIETÀ

fotografie: squaremedia.ro

- 35 | Monia e Rosita. «È facile e piacevole
essere italiani e allo stesso tempo sentirsi
a casa in Romania!» · Monia și Rosita. „E
ușor și plăcut să fii în același timp italian
și să te simți acasă în România!”
- 39 | Pagina școlii. Târgurile Generozității ·
Pagine di scuola. Le fiere della Generosità
- 42 | Itinerario turistico. Tresigallo e il sogno
metafisico · Itinerar turistic. Tresigallo și
visul metafizic
- 45 | Ricette · Rețete. Fettuccine Capricciose

Un final de 2024 foarte bogat în evenimente

Anul 2024 a fost pentru Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. un an plin, în care pierderile dureroase ale unor membri importanți și frământările politice s-au împlinit cu reușite și satisfacții pentru activități și proiecte duse cu succes la bun sfârșit. Un an plin, cum spuneam, care s-a reflectat și în bogăția de evenimente care s-au adunat la finalul său. Sfârșitul de noiembrie și luna decembrie au venit cu câteva întâlniri și manifestări frumoase, despre care vă invităm să citiți în paginile următoare.

GASTRONOMIA ITALIANĂ – UN PRILEJ PENTRU A FI ÎMPREUNĂ

În data de 23 noiembrie 2024 a fost sărbătoare la Casa d'Italia din București, unde Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT., în parteneriat cu Societatea „Dante Alighieri” – Comitetul București, a dat întâlnire membrilor săi și iubitorilor culturii italiene pentru a celebra împreună gastronomia italiană, marcând a IX-a

Il 2024 per l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. è stato un anno pieno, in cui la dolorosa perdita di alcuni suoi membri importanti e le lotte politiche si sono intrecciate al successo e alla soddisfazione per le attività e i progetti portati a termine. Un anno pieno, come dicevamo, che si è riflesso anche nella ricchezza dei molti eventi che ne hanno caratterizzato la conclusione. Alla fine di novembre e nel mese di dicembre si sono tenuti incontri e belle manifestazioni, di cui vi invitiamo a leggere nelle pagine che seguono.

GASTRONOMIA ITALIANA – UN'OCCASIONE PER STARE INSIEME

Il 23 novembre 2024 si è fatto festa nella Casa d'Italia di Bucarest, dove l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., in partenariato con la Società «Dante Alighieri» – Comitato Bucarest, ha dato appuntamento ai suoi membri e agli amanti della cultura italiana per celebrare insieme la gastronomia italiana,

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

ediție a Săptămânii Bucătăriei Italiene în Lume, care a avut ca temă „Dieta Mediteraneană și Bucătăria noastră la Origini”.

Evenimentul a fost un bun prilej de întâlnire, de celebrare a gastronomiei italiene și de aprofundare a esenței acesteia, întrucât mâncarea înseamnă în primul rând memorie, cultură, poveste, arome, comuniune, origini. Și tocmai originile au fost punctul central al dialogului purtat între publicul prezent în sală și invitații din online, dialog moderat de doamna președinte a Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., Ioana Grosaru, și de doamna președinte a Comitetului București al Societății „Dante Alighieri”, Nicoleta Silvia Ioana.

Invitații din Italia, prof. Pina Foti, președinte al Asociației „Italian in Italy”, și chef Francesco Valicenti, filosof al gustului, s-au conectat online și au povestit despre turismul originilor și turismul lingvistic, respectiv, despre bucătăria la origini și importanța ei din punct de vedere cultural, ambele noțiuni de extremă însemnătate pentru comunitatea italiană istorică din România. Ce prilej și ce loc mai potrivit pentru a vorbi despre obiceiul descendenților emigranților italieni de a reveni în Italia în căutarea locurilor de unde le provin strămoșii, precum și despre rețetele italiene păstrate în familiile lor, decât în sânul Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., care grupează în jurul său descendenții imigranților italieni stabiliți în România cu 150 de ani în urmă? În acest sens, doamna președinte Ioana Grosaru i-a invitat pe membrii prezenți la eveniment să povestească despre obiceiurile culinare și rețetele pe care strămoșii lor le-au adus din Italia și care s-au perpetuat, cu adaptările firești în spațiul românesc, în familiile lor. Astfel, unii membri din sală și din online, din comunitățile de la Galați, Greci, Timișoara, Brezoi, Pitești etc. au povestit despre mămăligă, despre supă de

in occasione della IX edizione della Settimana della Cucina Italiana nel Mondo, il cui tema è stato «La Dieta Mediterranea e la Cucina delle Radici».

L'evento è stato una buona occasione per incontrarsi, per celebrare la gastronomia italiana e approfondirne l'essenza, poiché il cibo significa innanzitutto memoria, cultura, racconti, sapori, comunione, origini. E proprio le origini sono state il nucleo del dialogo svoltosi tra il pubblico presente in sala e gli invitati online, dialogo moderato dalla presidente dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., Ioana Grosaru, e dalla presidente del Comitato Bucarest della Società «Dante Alighieri», Nicoleta Silvia Ioana.

Gli invitati italiani, la prof.ssa Pina Foti dell'Associazione «Italian in Italy» e lo chef Francesco Valicenti, cibosofo, si sono connessi online e hanno raccontato del turismo delle radici e del turismo linguistico, della cucina delle radici e della sua importanza dal punto di vista culturale, entrambe nozioni di estrema importanza per la comunità italiana storica di Romania. Quale occasione e luogo più adatto per parlare dell'abitudine dei discendenti degli immigrati italiani di tornare in Italia alla ricerca dei luoghi di provenienza dei propri antenati, e per parlare anche delle ricette italiane conservate nelle loro famiglie, se non in seno all'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., che unisce intorno a sé i discendenti degli immigrati italiani stabiliti in Romania 150 anni fa? In questo senso, la presidente Ioana Grosaru ha invitato i membri presenti all'evento a raccontare delle abitudini

Per il 2024 un fine
anno **ricchissimo**
di eventi

fasole cu paste, despre *pastasciutta*, despre *friccò* și alte rețete transmise în familie.

Câțiva elevi de la Colegiul Național „Ion Neculce” au adus propria contribuție la eveniment, prezentând publicului aspecte despre bucătăria pe vremea lui Marco Polo. Programul s-a încheiat cu momente artistice susținute de soprana Stanca Manoleanu, acompaniată la pian de Remus Manoleanu, și de eleva Lisa Freguia, care a interpretat câteva piese la pian.

Și întrucât s-a vorbit despre mâncare, ziua nu se putea finaliza fără o degustare de produse tipice italiene din zona Basilicata, puse la dispoziție de sponsorii noștri de la ITALIACASH, cărora le mulțumim.

PREZENȚI LA O NOUĂ EDIȚIE GAUDEAMUS

Din 4 până în 8 decembrie 2024, Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. a avut un stand cu toate publicațiile sale și cu revistele *Siamo di Nuovo Insieme* în cadrul celei de-a treizeci și una ediție a Târgului de Carte Gaudeamus Radio România din București. În plus, în data de 7 decembrie 2024, a avut loc și prezentarea celei mai noi publicații ale asociației, volumul *Istoria italienilor din Galați* de Augustin Vals și Anișoara Liliana Vals. Cartea, o contribuție importantă la istoria prezenței italiene în România, elaborată chiar de membri ai comunității istorice italiene, a fost prezentată de doamna Ioana Grosaru, președinte RO.AS.IT., și de Olivia Simion, referent cultural, ambele ocupându-se de redactarea și corectura lucrării, cărora li s-a alăturat însăși coautoarea Anișoara Vals, ce a vorbit despre procesul lung prin care a luat naștere volumul. S-a încheiat, astfel, încă un an în care Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. a fost prezentă cu succes la Gaudeamus, aducând mai aproape de publicul larg roadele activității sale editoriale și stârnind interesul pentru minoritatea italiană din țara noastră.

SĂRBĂTOARE CU ȘI PENTRU TINERI LA CASA D'ITALIA

Casa d'Italia din București s-a impregnat de spirit și energie de tinerețe în data de 16 decembrie 2024, când Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. a organizat un eveniment cu și despre tineri, în care s-au premiat câștigătorii concursului „IO parlo italiano / EU vorbesc italiana”, s-a prezentat ediția dedicată Taberei Interetnice de Tineret „Europolis - 2024” a

culinarie e delle ricette che i loro antenati hanno portato dall'Italia e che sono state mantenute, con naturali adattamenti allo spazio romeno, nelle loro famiglie. Così, i membri in sala e online, appartenenti alle comunità di Galați, Greci, Timișoara, Brezoi, Pitești ecc. hanno parlato di polenta, di pasta e fagioli, della pastasciutta, del friccò e di altre ricette trasmesse in famiglia.

Alcuni alunni del Collegio Nazionale «Ion Neculce» hanno dato il proprio contributo all'evento, presentando al pubblico aspetti della cucina all'epoca di Marco Polo. Il programma si è concluso con l'esibizione della soprano Stanca Manoleanu, accompagnata al piano da Remus Manoleanu, e dell'alunna Lisa Freguia, che ha interpretato alcuni brani al pianoforte.

E dal momento che si è parlato di cibo, la giornata non poteva concludersi senza una degustazione di prodotti italiani tipici della Basilicata, messi a disposizione dal nostro sponsor ITALIACASH, che ringraziamo.

PRESENTI A UNA NUOVA EDIZIONE DEL GAUDEAMUS

Dal 4 all'8 dicembre 2024, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha avuto uno stand con tutte le sue pubblicazioni e i numeri della rivista *Siamo di Nuovo Insieme*, nell'ambito della trentesima edizione del Salone del Libro Gaudeamus Radio România di Bucarest. Inoltre, il 7 dicembre 2024, si è anche tenuta la presentazione della più recente opera pubblicata dall'associazione, il volume *Istoria italienilor din Galați* di Augustin Vals e Anișoara Liliana Vals. Il libro, un contributo importante sulla presenza italiana in Romania, elaborato proprio da membri della comunità storica italiana, è stato presentato da Ioana Grosaru, presidente RO.AS.IT., e da Olivia Simion, referente culturale, poiché entrambe hanno lavorato alla redazione e correzione dell'opera, insieme alla coautrice Anișoara Vals, che ha parlato del lungo processo che ha visto nascere il

ziarului *Piazza Romana* și în care tinerii prezenți au înfrumusețat totul cu momentele lor artistice.

În cadrul întâlnirii au luat cuvântul, pentru a-i felicita pe elevii care au participat la concursul „IO parlo italiano / EU vorbesc italiana” și pe profesorii care i-au coordonat, doamna președinte a Asociației Italienilor din România – RO.AS.IT., Ioana Grosaru, domnul inspector pentru minoritatea italiană în cadrul Inspectoratului Școlar al Municipiului București, Felix Constantin Goldbach, doamna director a Liceului Teoretic „Dante Alighieri” din București, Maria Dan, și Olivia Simion, referent cultural RO.AS.IT.

Anul trecut, concursul „IO parlo italiano / EU vorbesc italiana” a ajuns la a VI-a ediție și s-a bucurat de un număr de participanți mai mare ca oricând, fapt ce ne dă încredere că putem merge mai departe cu acest demers. Câștigătorii concursului au fost din diverse zone ale țării, unii dintre ei aflându-se chiar la a doua participare. Cei care nu au putut fi prezenți la festivitate au putut urmări evenimentul online, prin intermediul platformei Zoom. Premiile I au fost primite de Ionescu Flavia Gabriela (Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, prof. coord. Răzvan Staicu), pentru categoria gimnaziu, și de Alexandru Stoica (Colegiul Național „Mihai Viteazul” din București, prof. coord. Daniela Ducu) pentru categoria liceu. Premiile II au revenit Claudiei Maria Robaldo (Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, prof. coord. Răzvan Staicu) pentru categoria gimnaziu și Annamariei Cardiello (Liceul Tehnologic „Tomis”, Constanța, prof. coord. Angela Doicescu) pentru liceu. Premiile III au fost adjudecate de Eduard Poenaru (Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, prof. coord. Daniela Ducu), la gimnaziu, respectiv, Emma Ciofu (Palatul Copiilor, Iași, prof. coord. Irina Dabija), Nicolas Paul Drăghici (Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir”, Suceava, prof. coord. Irina Maxim) și Samuel Andrei Pleșescu (Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir”, Suceava, prof. coord. Irina Maxim)

volume. Si è concluso così un altro anno in cui l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha partecipato con successo al Gaudeamus, avvicinando il grande pubblico alle proprie attività editoriali e richiamando l'attenzione sulla minoranza italiana del nostro paese.

FESTA CON E PER I GIOVANI A CASA D'ITALIA

La Casa d'Italia di Bucarest si è impegnata dello spirito e dell'energia dei giovani nella giornata del 16 dicembre 2024, quando l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha organizzato un evento con e sui giovani, in cui sono stati premiati i vincitori del concorso «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana», è stata presentata l'edizione dedicata al Campo Interetnico Giovanile «Europolis - 2024» del giornale *Piazza Romana* e in cui i giovani presenti hanno impreziosito il tutto con le loro performance artistiche.

Durante l'incontro, complimentandosi con gli alunni che hanno partecipato al concorso «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana» e con i docenti coordinatori, hanno preso la parola la presidente dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., Ioana Grosaru, l'ispettore per la minoranza italiana dell'Ispettorato Scolastico del Comune di Bucarest, Felix Constantin Goldbach, la direttrice del Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, Maria Dan, e Olivia Simion, referente culturale della RO.AS.IT.

L'anno scorso il concorso «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana» è arrivato alla sua VI edizione e ha beneficiato di un numero di partecipanti più grande che mai, fatto che ci incoraggia a credere di poter continuare in questa direzione. I vincitori

la liceu. Mențiuni au primit Francesco Vișovan (Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmației, prof. coord. Beatrice Elisabeta Pesek) la gimnaziu, Rania Rossignoli (Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Constanța, prof. coord. Angela Doicescu), Irisa-Maria-Georgiana Filip (Colegiul Național de Arte „Regina Maria” din Constanța, prof. coord. Angela Doicescu) și Lisa Freguia (Colegiul Național „Ion Neculce” din București, prof. coord. George Doru Ivan) la liceu. Îi felicităm pe toți pentru eseurile foarte frumoase, personale, în care și-au deschis sufletul despre familiile lor, poveștile lor de viață, importanța limbii italiene pentru ei și dificultatea adaptării în România, în cazul celor veniți din Italia în ultimii ani, fie că sunt din familii mixte, italiene sau române din diaspora.

Coincidența a făcut ca unii dintre premianți să aibă și suflet de artist și să cânte la diverse instrumente, ceea ce ne confirmă că limba italiană are o melodicitate aparte. Astfel, ne-am putut bucura de prestațiile lui Alexandru Stoica la vioară, a Cludiei Robaldo la chitară și de vocea Flaviei Ionescu. Lor li s-au alăturat Bogdan Pârlea de la Colegiul Național „Ion Neculce” la flaut și la pian, Elena Bordeianu și Naomi-Beatrice Panțer (soprană) de la Colegiul Național de Muzică „George Enescu”, care ne-au încântat cu vocile lor, interpretând muzică ușoară și clasică. Nu au lipsit colindele românești și italiene pe care ni le-au cântat elevii de la clasele a IX-a G și H de la Colegiul Național „Ion Neculce”, acompaniați la chitară și coordonați de neobositul lor profesor, George Doru Ivan.

În cadrul evenimentului s-a lansat și noul număr al ziarului *Piazza Romana*, ediția dedicată Taberei Interetnice de Tineret „Europolis - 2024”, organizată de RO.AS.IT. la Voroneț, și care a fost realizată cu aportul tinerilor participanți, care au scris articole sau impresii din tabără. Și pentru

del concorso provengono da diverse zone del paese e alcuni di loro erano già alla seconda partecipazione. Chi non ha potuto partecipare alla celebrazione ha comunque avuto la possibilità di seguire l'evento on line, grazie alla piattaforma Zoom. Il I Premio è stato assegnato a Flavia Gabriela Ionescu (Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, prof. coordinatore Răzvan Staicu) per la categoria ginnasio, e ad Alexandru Stoica (Collegio Nazionale «Mihai Viteazul» di Bucarest, prof.ssa coordinatrice Daniela Ducu) per la categoria liceo. Il II Premio è andato a Claudia Maria Robaldo (Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, prof. coordinatore Răzvan Staicu) per la categoria ginnasio, e ad Annamaria Cardiello (Liceo Tecnologico «Tomis», Constanța, prof.ssa coordinatrice Angela Doicescu) per il liceo. Si sono aggiudicati il III Premio Eduard Poenaru (Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, prof.ssa coordinatrice Daniela Ducu) per il ginnasio, ed Emma Ciofu (Palatul Copiilor, Iași, prof.ssa coordinatrice Irina Dabija), Nicolas Paul Drăghici (Collegio Economico «Dimitrie Cantemir» di Suceava, prof.ssa coordinatrice Irina Maxim) e Samuel Andrei Pleșescu (Collegio Economico «Dimitrie Cantemir» di Suceava, prof.ssa coordinatrice Irina Maxim) per il liceo. Hanno ricevuto una menzione speciale Francesco Vișovan (Collegio Nazionale

«Dragoș Vodă» di Sighetu Marmației, prof.ssa coordinatrice Beatrice Elisabeta Pesek) per il ginnasio, Rania Rossignoli (Collegio Nazionale «Mihai Eminescu» di Constanța, prof.ssa coordinatrice Angela Doicescu), Irisa-Maria-Georgiana Filip (Collegio Nazionale di Arte «Regina Maria» di Constanța, prof.ssa coordinatrice Angela Doicescu) e Lisa Freguia (Collegio Nazionale «Ion Neculce» di Bucarest, prof. coordinatore George Doru Ivan) per il liceo. Facciamo i complimenti a tutti per i saggi bellissimi, personali, in cui i partecipanti hanno aperto il cuore raccontando delle loro famiglie, della loro vita, dell'importanza

că în această tabără ni s-au alăturat și tineri de la Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, iar Ziua Minorităților Naționale (18 decembrie) era aproape, i-am invitat să ne fie alături și cu această ocazie. Așadar, un moment special al serii a fost cel în care tinerii ruși lipoveni au interpretat colindul „христос рождається” („Hristos se Naște”), împărțându-ne din cultura lor prin costumele îmbrăcate și elementele religioase definitorii.

A fost, așadar, atmosferă festivă la Casa d'Italia în 16 decembrie, cu premii, cadouri și muzică și le mulțumim pentru asta tuturor celor care au contribuit cu părțicia lor la realizarea acestui eveniment, sperând ca și pe viitor să ne fie aproape. Mulțumim în special sponsorilor de la ITALIACASH și Editurii Ratio et Revelatio pentru ajutorul acordat în desfășurarea acestui eveniment.

PETRECERE DE CRĂCIUN LA CASA D'ITALIA

Salonul tradițional de Crăciun organizat de Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. la Casa d'Italia a fost, și în acest an, prilej de sărbătoare, reîntâlnire între membri și prieteni, veselie, toate împletite cu muzică și

che ha la lingua italiana per loro e della difficoltà con cui si sono adattati in Romania, nel caso dei ragazzi arrivati dall'Italia negli ultimi anni, appartenenti a famiglie miste, famiglie italiane o della diaspora romena.

Il caso ha voluto che tra i vincitori ci fossero anche spiriti artistici che si dedicano a suonare diversi strumenti, il che ci conferma come la lingua italiana abbia una musicalità particolare. Così, abbiamo avuto l'occasione di goderci le esibizioni di Alexandru Stoica al violino, di Claudia Robaldo alla chitarra e della voce di Flavia Ionescu. A loro si sono uniti anche Bogdan Pârlea del Collegio Nazionale «Ion Neculce» al flauto e al piano, insieme a Elena Bordeianu e Naomi-Beatrice Panțer (soprano) del Collegio Nazionale di Musica «George Enescu» che ci hanno incantato con le loro voci, interpretando brani di musica leggera e musica classica. Non sono mancate le *colinde* romene e italiane, eseguite dagli alunni delle classi IX G e H del Collegio Nazionale «Ion Neculce», accompagnati alla chitarra e coordinati dal loro instancabile professore, George Doru Ivan.

Durante l'evento è stato anche presentato il nuovo numero del giornale *Piazza Romana*, dedicato al Campo Interetnico Giovanile «Europolis-2024», organizzato dalla RO.AS.IT. a Voroneț, e realizzato con l'apporto dei giovani partecipanti, che hanno scritto articoli o impressioni legati al campo. E, poiché in questo campo si sono uniti a noi anche giovani appartenenti alla Comunità dei Russi Lipoveni di Romania, e la Giornata delle Minoranze Nazionali (18 dicembre) si avvicinava, li abbiamo invitati anche in quest'occasione. Così, un momento speciale della serata è stato quello in cui i giovani russi lipoveni hanno interpretato la *colinda* «христос рождається» («La nascita di Gesù»), condividendo con noi la loro cultura grazie a costumi tradizionali ed elementi religiosi specifici.

C'è stata perciò un'atmosfera festiva a Casa d'Italia il 16 dicembre, con premi, regali e musica e per questo ringraziamo tutti coloro che con il loro piccolo apporto hanno contribuito a realizzare quest'evento, con la speranza che continuino a rimanerci accanto.

Ringraziamo gli sponsor ITALIACASH e la Casa Editrice Ratio et Revelatio per il loro aiuto nello sviluppo di questo evento.

FESTA DI NATALE A CASA D'ITALIA

Il tradizionale Salone di Natale organizzato dall'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. a Casa d'Italia è stato anche

dans. Doamna președinte Ioana Grosaru a făcut urările de bun-venit membrilor sosiți din teritoriu și a mulțumit tuturor celor care au fost alături de asociație până acum, seara fiind și o bună ocazie pentru a face bilanțul anului ce s-a încheiat și pentru planuri de viitor.

Oaspeți ne-au fost Elena Bordeianu, Nicola Anghel, Sara Sayyad, eleve de la Colegiul Național de Muzică „George Enescu”, coordonate de doamna profesoară Raluca Neagu, care au interpretat câteva cântece de sezon ce ne-au introdus în atmosfera festivă a sărbătorilor de iarnă, și Teodora Grumeza, studenta doamnei prof. Bianca Luigia Manoleanu la Universitatea Națională de Muzică din București, care ne-a încântat cu niște colinde tradiționale culese din nordul Moldovei. Dansurile au fost asigurate de ansamblul RO.AS.IT., „Di Nuovo Insieme”, ce a adus bucurie în inimile privitorilor cu dansuri tradiționale italiene, iar pentru un final antrenant, Rareș Sandu, elev la Liceul Teoretic „Dante Alighieri”, cu acordeonul său, însoțit de vocea doamnei prof. Ramona Volvoreanu, a ridicat lumea la dans, molipsindu-ne de voie bună.

Notele de acordeon au continuat pe tot parcursul serii, lui Rareș alăturându-i-se și domnul Flavius Moldovan pentru o petrecere adevărată, așa cum le stă bine italienilor din România, încingându-se dansuri pe acorduri deopotrivă românești și italienești.

Pentru produsele tipice italiene degustate le mulțumim sponsorilor de la ITALIACASH.

DIN NOU ÎMPREUNĂ DE ZIUA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. s-a alăturat și anul trecut celorlalte etnii din țară în celebrarea Zilei Minorităților Naționale, celebrare organizată de Departamentul pentru Relații Interetnice în data de 18 decembrie 2024 la Muzeul Satului „Dimitrie Gusti”. Într-un cadru festiv, cu voie bună și bucurie, au avut loc lansări de carte, între care albumul *Comunitate. Multiculturalitate. Dezvoltare*, precum și prezentarea noii colecții „Loly Haute Couture” a creatoarei de modă de etnie romă Zita Moldovan și programe artistice susținute de grupuri ale organizațiilor minorităților naționale. Cu această ocazie, ansamblul „Di Nuovo Insieme” a prezentat dansuri tradiționale italiene publicului de la eveniment, care i-a răsplătit pe tineri cu aplauze generoase.

quest'anno un'occasione di festeggiamento, di un nuovo incontro per i membri e gli amici, e di allegria, il tutto legato insieme dalla musica e dalla danza. La presidente Ioana Grosaru ha dato il benvenuto ai membri giunti dal resto del paese e ha ringraziato quanti sono rimasti finora accanto all'associazione, mentre la serata è stata una buona occasione per far un bilancio dell'anno che volge al termine e per i progetti futuri.

I nostri ospiti sono stati Elena Bordeianu, Nicola Anghel, Sara Sayyad, alunne del Collegio Nazionale di Musica «George Enescu», coordinate dalla docente Raluca Neagu, che hanno interpretato alcuni brani di stagione con cui ci hanno introdotto nell'atmosfera delle feste natalizie, e Teodora Grumeza, studentessa della prof.ssa Bianca Manoleanu dell'Università Nazionale di Musica di Bucarest, che ci ha affascinati con alcune *colinde* tipiche del nord della Moldavia. I balli sono stati garantiti dall'ensemble RO.AS.IT. «Di Nuovo Insieme», che ha portato gioia nei cuori degli spettatori con le sue danze tradizionali italiane e, per un finale esplosivo, Rareș Sandu, alunno del Liceo Teorico «Dante Alighieri», con la sua fisarmonica e accompagnato dalla voce della prof.ssa Ramona Volvoreanu, ha fatto ballare tutti, contagiandoci di allegria.

Le note di fisarmonica sono andate avanti per tutta la sera, poiché Rareș è stato affiancato da Flavius Moldovan, per una vera festa, come si addice agli italiani di Romania, che hanno danzato al ritmo di accordi romeni e italiani. Per la degustazione di prodotti tipici italiani, ringraziamo gli sponsor di ITALIACASH.

DI NUOVO INSIEME NELLA GIORNATA DELLE MINORANZE NAZIONALI

L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. si è unita, anche l'anno scorso, alle altre etnie del paese per celebrare la Giornata delle Minoranze Nazionali, evento organizzato dal Dipartimento per le Relazioni Interetniche nella giornata del 18 dicembre 2024, presso il Museo del Villaggio «Dimitrie Gusti». In una cornice festiva, con buonumore e gioia, si sono tenute presentazioni di libri, tra cui l'album *Comunità. Multiculturalità. Sviluppo*, insieme anche alla presentazione della nuova collezione «Loly Haute Couture» della stilista di etnia rom Zita Moldovan, e ai programmi artistici sostenuti dai gruppi delle organizzazioni delle minoranze nazionali. In quest'occasione, l'ensemble «Di Nuovo Insieme» ha presentato le danze tradizionali italiane al pubblico presente, che l'ha ripagato con generosi applausi.

Un început de an sub semnul **muzicii**

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Un inizio d'anno sotto
il segno della **musica**

Anul 2025 a debutat la sediul Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. cu un extraordinar concert de muzică clasică în interpretarea studenților clasei doamnei prof. univ. dr. Bianca Luigia Manoleanu de la Universitatea Națională de Muzică din București, acompaniați la pian de conf. univ. dr. Raluca Ouatu: Teodora Grumeza, Iulia Munteanu, Liviu Zăhărăchescu, Andra Burtan, Rozalba Sandu, Ștefan Nicolae, Georgiana Costache, Bianca Vlad, Antonia Ștefănescu și Maria Gugu.

În fața unui public numeros, tinerii au dat dovada virtuozității lor, interpretând piese din repertoriul clasic italian, german, francez și, nu în ultimul rând, românesc. Emoția transmisă de ei a ajuns fără îndoială la spectatori, care i-au răsplătit cu aplauze generoase, dar și la profesoara lor, cea care le îndrumă pașii zi de zi și care, cu această ocazie, i-a felicitat cu lacrimi în ochi.

Doamna Ioana Grosaru, președinte și deputat al minorității italiene, a punctat că muzica, în special cea clasică, este un element definitoriu al culturii italiene, iar contribuția italienilor emigrați pe pământ românesc și a urmașilor lor născuți aici la acest domeniu a fost dintotdeauna consistentă, dacă e să amintim doar câteva nume, ca Eduard Caudella, Alfonso Castaldi, Pietro și Enrico Mezzetti, Mansi Barberis, Alberto Cirillo, Luigi Ademollo, Lucio Vecchio, sau, mai aproape de noi, Doina Paron, Livia Teodorescu Ciocănea și, bineînțeles, Bianca Luigia Manoleanu.

Il 2025 ha debutato nella sede dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. con uno straordinario concerto di musica classica, interpretato dagli studenti della docente Bianca Luigia Manoleanu dell'Università Nazionale di Musica di Bucarest, accompagnati al pianoforte dalla docente Raluca Ouatu: Teodora Grumeza, Iulia Munteanu, Liviu Zăhărăchescu, Andra Burtan, Rozalba Sandu, Ștefan Nicolae, Georgiana Costache, Bianca Vlad, Antonia Ștefănescu e Maria Gugu.

Di fronte a un pubblico numeroso, i giovani hanno dato prova di virtù, interpretando brani appartenenti al repertorio classico italiano, tedesco, francese e, non ultimo, romeno. L'emozione trasmessa dai giovani interpreti ha raggiunto senza dubbio gli spettatori, che li hanno ripagati con generosi applausi, e anche la loro professoressa, colei che li guida un passo dopo l'altro e che, in quest'occasione, a fatto loro i complimenti con le lacrime agli occhi.

La signora Ioana Grosaru, presidente e deputata della minoranza italiana, ha sottolineato come la musica, specialmente classica, sia un elemento definitorio della cultura italiana e come il contributo offerto in quest'ambito dagli italiani immigrati in terra romana e dai loro discendenti nati qui, sia sempre stato consistente, se volessimo ricordare solo qualche nome, come Eduard Caudella, Alfonso Castaldi, Pietro ed Enrico Mezzetti, Mansi Barberis, Alberto Cirillo, Luigi Ademollo, Lucio Vecchio, oppure, più vicini a noi, Doina Paron, Livia Teodorescu Ciocănea e, naturalmente, Bianca Luigia Manoleanu.

Unirea Principatelor Române – un deziderat național realizat și cu sprijin italian

În fiecare an, 24 ianuarie este sărbătoare națională în România, ziua în care ne amintim și celebrăm Unirea de la 1859 dintre Țara Românească și Moldova, împlinirea, așadar, a primului deziderat național al patrioților secolului al XIX-lea. Cu această ocazie, ne place să amintim că italienii au sprijinit cauza națională românească și că succesul mișcării pentru unificarea Italiei, Risorgimento, a reprezentat un model pentru revoluționarii români, iar Piemontul a jucat un rol important când, în ianuarie 1859, Principatele Române s-au unit, alegând un singur principe în persoana lui Alexandru Ioan Cuza.

De altfel, este interesant de observat că, din punct de vedere politic, evoluțiile celor două țări sunt oarecum asemănătoare pe parcursul secolului al XIX-lea. Revoluțiile de la 1848 au generat mișcările care au dus la constituirea statelor naționale italian și român, ceea ce a fost posibil prin unificarea teritoriilor care le vor compune ulterior. În acei ani s-au dezvoltat proiecte și programe politice și naționale care aveau să ducă la unitatea României, în 1859, și la unitatea Italiei, în 1861. Risorgimento-ul italian și mișcarea pașoptistă românească aveau multe puncte în comun. Cele două mișcări politice s-au interferat adesea, s-au susținut reciproc prin presă și prin schimbul de corespondență și note diplomatice între oamenii de cultură și de stat ai celor două țări. În acest sens, Francesco Guida observa cum cronologiile formării statelor naționale român și italian sunt foarte asemănătoare, aproape identice, deoarece evenimentele importante ale mișcării Risorgimento își găsesc un corespondent la fel de important în evenimentele petrecute pe teritoriul României ce au dus la formarea României Mari. De la primele mișcări revoluționare din 1820-1821, la revoluția din 1848, la unificarea celor două state, între 1859 și 1866, până la aderarea lor la Tripla Alianță în 1882-1883, la poziția inițială de neutralitate adoptată la începutul Marelui Război, urmată de intrarea în luptă împotriva vechilor aliați, istoria italiană a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea pare – evident, la nivel de suprafață – să coincidă perfect cu cea a României.

Revenind la Unirea Principatelor, așa cum scrie Marco Baratto, însuși Camillo Cavour, ministru de externe și prim ministru al Piemontului, susținea cauza românească, deoarece știa că partida cu Austria, în ceea ce privea Italia, se juca și pe tabla de șah balcanică și că era necesar, așa cum susținea Mazzini, să se formeze alianțe cu „popoarele înjugate cu forța la carul Austriei, cu popoare care trebuie să pretindă și ele libertate și independență.” Alinierea intereselor italiene cu ale românilor care tânjeau după unitate l-a determinat pe Cavour să

susțină, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, la sfârșitul războiului Crimeei, interesele românilor, mai ales că Austria, în timpul conflictului, își abandonase poziția de neutralitate și, fără să declare oficial război Imperiului Rus, ocupase militar principatele Moldovei și Țării Românești care, deși, din punct de vedere tehnic, formau două state separate, aflate sub suzeranitatea Sublimei Porți, intrau astfel în sfera de influență a Vienei. Pentru Cavour, ridicarea chestiunii românești și a soartei principatelor a fost mijlocul prin care, nu numai că și-a putut demonstra prietenia personală cu patrioții români, mulți refugiați în capitala Piemontului, dar a putut, în același timp, să ridice problema cauzei italiene.

În cadrul Congresului de la Paris, Cavour a fost printre cei mai înflăcărați susținători ai cauzei naționale românești, convins că unitatea națională a Italiei nu poate fi separată, în virtutea principiului naționalităților, de cauza națională românească. România, unită, liberă și independentă, ar fi fost, în viziunea europeană a lui Cavour, dincolo de un act datorat numeroșilor patrioți care sperau la independența unei patrii, o barieră atât pentru expansionismul austriac și rusesc, cât și un fel de tampon împotriva Imperiului Otoman. De aceea, a afirmat: „Dacă nu le reunim (Principatele), dacă nu constituim o putere stabilă și compactă, ele vor rămâne cufundate în corupție și dezordine ca în trecut... ar fi o adevărată rușine ca Europa să lase aceste țări pradă anarhiei și intrigilor rusești și turcești”.

De altfel, după dubla alegere a lui Cuza și înfăptuirea Unirii Principatelor, avizul Consiliului Contenciosului Diplomatic Piemontez a fost decisiv, deoarece s-a ajuns la concluzia că, din punct de vedere juridic, alegerea lui Alexandru era legală, întrucât au fost respectate prevederile Convenției de la Paris din 1858, care stipulau alegerea a doi prinți la Iași și la București, dar fără a stabili dacă ar putea fi sau nu aceeași persoană. Astfel, avizul favorabil al Consiliului Piemontez a reprezentat un argument legal pentru recunoașterea Unirii Principatelor și alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor.

Așadar, o dată pe an, avem un motiv în plus să ne amintim de prietenia care îi leagă pe italieni și români de secole.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

Camillo Benso Conte de Cavour

Foto: wikipedia.org

L'unificazione dei Principati Romeni: un obiettivo **nazionale** raggiunto anche con il sostegno italiano

Ogni anno, il 24 gennaio è festa nazionale in Romania, il giorno in cui ricordiamo e celebriamo l'Unione del 1859 tra la Valacchia e la Moldavia, vale a dire, il coronamento della prima ambizione nazionale dei patrioti del XIX secolo. Con quest'occasione, ci piace ricordare come gli italiani abbiano sostenuto la causa nazionale romena, che il successo del movimento per l'unificazione dell'Italia, il Risorgimento, abbia rappresentato un modello per i rivoluzionari romeni, e come l'Italia stessa abbia giocato un ruolo importante quando, nel gennaio del 1859, i Principati Romeni si sono uniti, scegliendo un solo principe nella persona di Alexandru Ioan Cuza.

Tra l'altro, dal punto di vista politico, le evoluzioni dei due paesi sono in qualche modo simili durante l'Ottocento. Le rivoluzioni del 1848 hanno generato i movimenti che hanno portato alla costituzione degli stati nazionali italiano e romeno, che fu possibile tramite l'unificazione dei territori che li comporranno ulteriormente. In quegli anni vengono elaborati progetti e programmi politici e nazionali, che porteranno all'unità della Romania, nel 1859, e all'unità d'Italia, nel 1861. Il Risorgimento italiano e il movimento rivoluzionario romeno del 1848 (chiamato «pașoptist») ebbero molti punti in comune. Tra i due movimenti politici ci furono molte interferenze e si sostennero a vicenda attraverso la stampa e lo scambio di corrispondenza e note diplomatiche tra gli uomini di cultura e di stato dei due paesi. A questo proposito, Francesco Guida osservava come le cronologie della formazione degli stati nazionali romeno e italiano siano molto simili, quasi identiche, poiché gli eventi importanti del processo risorgimentale italiano trovano un corrispondente altrettanto importante negli eventi successi nel territorio romeno e che hanno portato alla formazione della Grande Romania. Dai primi movimenti rivoluzionari nel 1820-1821, alle rivoluzioni del 1848, all'unificazione dei due stati, tra il 1859 e il 1866, alla loro adesione alla Triplice Alleanza nel 1882-1883, alla posizione di neutralità iniziale adottata al debutto della grande conflagrazione mondiale, seguita poi dall'entrata in guerra contro i vecchi alleati, la storia italiana del diciannovesimo secolo e dell'inizio del ventesimo secolo sembra – ovviamente, a livello superficiale – coincidere perfettamente con quella della Romania.

Come scrive Marco Baratto, lo stesso Camillo Cavour, ministro degli esteri e primo ministro del Piemonte, sosteneva la causa romena perché sapeva che la partita con l'Austria, per quanto riguardava

l'Italia, si giocava sulla scacchiera balcanica e che era necessario, come sosteneva anche Mazzini, formare alleanze con «i popoli agghiogati forzatamente al carro dell'Austria, con i popoli che devono essi pure rivendicarsi libertà e indipendenza». L'allineamento degli interessi italiani con quelli del popolo romeno che agogna l'unità, spinge Cavour a sostenere gli interessi dei romeni durante il Congresso di Parigi, alla fine della guerra di Crimea, soprattutto perché l'Austria, durante il conflitto, aveva abbandonato la sua posizione di neutralità e, senza dichiarare ufficialmente guerra alla Russia, aveva occupato militarmente i principati di Moldavia e Valacchia che, pur essendo tecnicamente due stati separati e sotto la sovranità della Sublime Porta, entravano così nella sfera d'influenza di Vienna. Per Cavour, sollevare la questione romena e sulla sorte dei principati è stato un mezzo tramite cui, non solo ha potuto dimostrare l'amicizia personale con i patrioti romeni, molti dei quali si erano rifugiati nella capitale del Piemonte, ma ha avuto allo stesso tempo la possibilità di sollevare il problema della causa italiana.

Durante il Congresso di Parigi, Cavour è stato tra i più accesi sostenitori della causa nazionale romena, convinto che l'unità nazionale italiana non potesse essere separata dalla causa nazionale romena, in virtù del principio delle nazionalità. Nella visione europea di Cavour, una Romania unita, libera e indipendente sarebbe stata, oltre che un atto dovuto ai numerosi patrioti che speravano nell'indipendenza della patria, una barriera contro l'espansionismo austriaco e russo, nonché un tampone contro l'Impero Ottomano. Perciò, ha affermato: «Se non li riuniamo (I Principati), se non costituiamo un potere forte e compatto, essi resteranno immersi nella corruzione e nel disordine come in passato... Sarebbe una vera vergogna per l'Europa lasciare questi paesi in preda all'anarchia ed agli intrighi russi e turchi».

D'altra parte, dopo la doppia elezione di Cuza e la realizzazione dell'Unione dei Principati, l'opinione del Consiglio del Contenzioso Diplomatico Piemontese è stato decisivo, perché si giunse alla conclusione che, dal punto di vista giuridico, l'elezione di Alexandru era legale poiché conforme a quanto sancito dalla Convenzione di Parigi del 1858, che stipulava l'elezione di due principi a Iași e Bucarest, ma senza stabilire se potesse trattarsi o no della stessa persona. Perciò il parere del Consiglio Piemontese ha rappresentato un argomento legale a favore del riconoscimento dell'Unione dei Principati e dell'elezione di Alexandru Ioan Cuza come principe.

Quindi, una volta all'anno, abbiamo un motivo in più per ricordare l'amicizia che lega da secoli italiani e romeni.

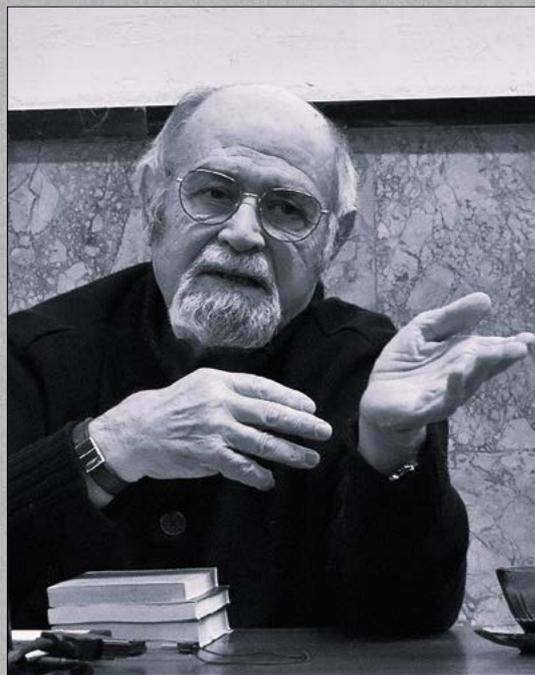
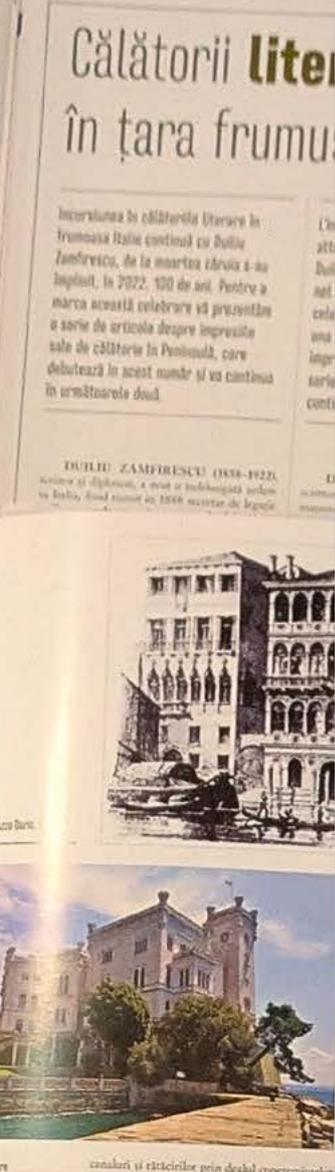

Foto: RO.AS.IT.

alături de care a fost aproape 20 de ani, chiar de la sosirea sa în România, Antonio era prezent în foarte multe activități organizate de asociație, a scris șase volume publicate de RO.AS.IT. în ciclul „Îmi amintesc de o zi de școală” și, oricând era nevoie de o prezentare despre istoria, geografia, cinematografia, pictura, literatura sau limba italiană, el era omul potrivit pentru a o susține.

Antonio Rizzo a iubit Italia mai mult decât se poate descrie în cuvinte. Avea o fascinație pentru tot ce însemna cultura italiană, cum nu am mai văzut la nimeni, venera limba italiană, pe care o considera cea mai frumoasă limbă din lume, și avea o cultură extrem de vastă, care îi permitea să vorbească cu ușurință despre orice aspect ce ținea de țara lui. Mulți – inclusiv el însuși – l-ar descrie ca fiind polemic, hiper critic, ursuz, sarcastic, însă avea un umor extraordinar și un suflet foarte sensibil, un suflet care vibra la frumos și care i-a permis, dincolo de a divulga literatura și cultura italiană în cărțile și articolele sale, să picteze și să scrie poezie.

Antonio a publicat numeroase articole în revista noastră, chiar și înainte de rubrica „Între paranteze”, în Anul Dante având chiar o serie dedicată reprezentării *Divinei Comediei* în artele figurative, ce s-a întins pe parcursul întregului an. „Între paranteze” a strâns, de-a lungul anilor, 15 apariții, articole de informare, care ne puneau la curent cu cele mai recente evenimente culturale și de interes din Italia, aniversări și omagieri ale diverșilor oameni de cultură italieni, curiozități, dar și reflecții personale asupra unor probleme stringente ale lumii în care trăim, de la pandemie, la război, la violența împotriva femeilor. Erudiția sa și bucuria de a împărtăși din cunoștințele sale ne vor lipsi cu siguranță.

Pentru a-i evoca împreună, vă invităm să recitiți contribuțiile lor, strânse de-a lungul anilor, între paginile revistei noastre.

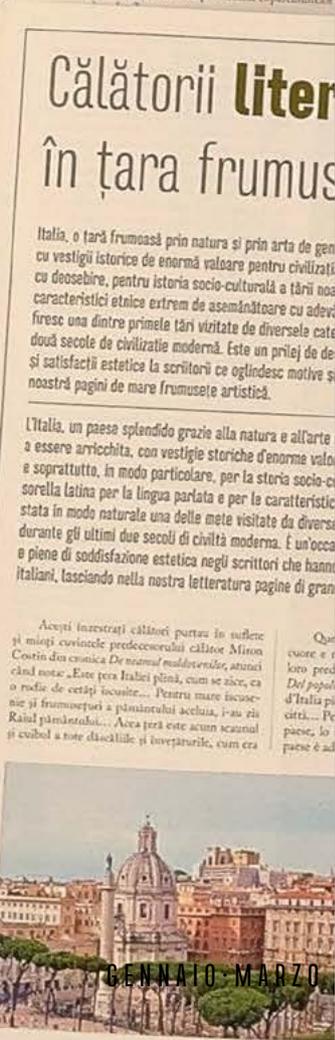
data dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., accanto alla quale è rimasto quasi 20 anni, fin dal suo arrivo in Romania, Antonio era presente a moltissime delle attività organizzate dall'associazione, ha scritto sei libri pubblicati dalla RO.AS.IT. nel ciclo «Mi ricordo di un giorno di scuola» e, in qualsiasi momento ci fosse stato bisogno di una presentazione su storia, geografia, cinematografia, pittura, letteratura o lingua italiana, era la persona adatta a sostenerne una.

Antonio Rizzo ha amato l'Italia ben più di quanto sia possibile descrivere con le parole. Era affascinato da tutto ciò che significava cultura italiana come non ho mai visto in nessuno, venerava la lingua italiana, che considerava la più bella del mondo, e aveva una cultura estremamente vasta che gli permetteva di parlare con facilità di qualsiasi aspetto riguardasse il suo paese. Molti – compreso egli stesso – lo descriverebbero come un uomo polemico, ipercritico, scontoso, sarcastico, ma aveva uno straordinario senso dell'umorismo e un animo profondamente sensibile, un animo che vibrava di fronte al bello e che gli ha permesso, oltre a divulgare la letteratura e la cultura italiana nei suoi libri e articoli, di dipingere e scrivere poesie.

Antonio ha pubblicato molti articoli sulla nostra rivista, anche prima della rubrica «Tra parentesi», nell'Anno di Dante ha avuto perfino una serie dedicata alle rappresentazioni della *Divina Commedia* nell'arte figurativa, durata tutto l'anno. Negli anni, «Tra parentesi» ha raccolto, in 15 numeri, articoli informativi che ci aggiornavano sugli ultimi eventi culturali e di interesse in Italia, anniversari e omaggi a vari personaggi della cultura italiana, curiosità, ma anche riflessioni personali su questioni urgenti del mondo in cui viviamo, dalla pandemia alla guerra, alla violenza sulle donne. La sua erudizione e la gioia di condividere il suo sapere ci mancheranno sicuramente.

Per ricordarli insieme, vi invitiamo a rileggere i loro contributi, raccolti negli anni tra le pagine della nostra rivista.

**Siamo di Nuovo
Insieme dice addio a
«Viaggi letterari nel
Paese della Bellezza»
e «Tra parentesi»**

Evocări

Ionel Gheorghiu și Antonio Rizzo nu au fost singurii care ne-au părăsit anul trecut. Și pentru că, de-a lungul vremii, s-au adunat mai mulți membri activi și dedicați ai Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. care au plecat prea repede dintre noi, în data de 8 februarie 2025 a venit vremea să organizăm un salon comemorativ, în care să îi evocăm pe cei care ne-au fost alături și care, prin implicarea lor, au contribuit la creșterea asociației de-a lungul anilor. Doamna deputat Ioana Grosaru, președinta Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., descrie astfel inițiativa: „Prea mulți oameni dragi au plecat dintre noi, unii dintre ei foarte apropiați inimilor noastre. Lor le vom păstra o caldă amintire și îi vom evoca ori de câte ori vom avea ocazia, dar și în clipe speciale dedicate lor. Așa am procedat și în 8 februarie 2025, la Salonul Comemorativ, când ne-am întâlnit și i-am evocat pe cei ce, cu înțelegere și încredere, au fost apropiați și membri activi ai Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. Ei au fost cei care ne-au oferit multe momente de neuit și ne-au lăsat, din valoroasa lor creație și profesie, reperi materiale și imateriale pentru a dovedi ce lucruri importante au realizat italienii, pe care le vom purta cu multă mândrie înainte.”

După un serviciu religios, atât catolic, cât și ortodox, oficiat de pr. Daniel Bulai, paroh la Biserica Italiană din București, și de pr. Gheorghe Mihai, paroh la Biserica Popa Tatu, întâlnirea a continuat cu prezentarea fiecăreia dintre cele 15 personalități evocate cu această ocazie: Mircea Grosaru (1952-2014), Sorana Coroamă Stanca (1921-2007), Augustin Vals (1935-2012), Doina (Paron) Floriștean (1956-2013), Mario Nardin (1937-2017), Traian Dell'Agnolo (1939-2020), Andreea - Cristina Dell'Agnolo (1965-2017), Coleta De Sabata (1925-2021), Bianca Marinescu Revel (1929-2021), Adriana Săndulescu (1952-2023), Sofica Butnaru (1947-2024), Modesto Gino Ferrarini (1929-2024), Ionel Gheorghiu (1942-2024), Antonio Rizzo (1942-2024), Antonio Furnari (1938-2024).

Despre fiecare în parte au vorbit cei care i-au cunoscut mai bine, prieteni, membri ai familiei, iar doamna Ioana Grosaru a amintit contribuția lor la ridicarea valorii Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., în care au crezut, fie că vorbim despre înființarea asociației, implicarea în evenimentele organizate, cărțile și articolele scrise, muzica cu care ne-au bucurat sau aportul mai larg la dezvoltarea culturii române.

Primul omagiu, cum era firesc, a fost adus lui Mircea Grosaru, cel care a pus bazele Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. și care a reprezentat minoritatea italiană în Parlamentul României în legislaturile 2004-2008 și 2008-2014.

Ionel Gheorghiu e Antonio Rizzo non sono stati i soli a lasciarci l'anno scorso. E poiché, nel tempo, è aumentato il numero dei membri attivi e impegnati dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. che ci ha lasciato troppo presto, nella giornata dell'8 febbraio 2025 è arrivato il momento di organizzare un salone commemorativo in cui evocare quanti ci sono stati accanto e che, grazie alla loro dedizione, hanno contribuito alla crescita dell'associazione negli anni. La deputata Ioana Grosaru, presidente dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., descrive così l'iniziativa: «Sono troppe le persone care che ci hanno lasciato, alcuni di loro molto vicini ai nostri cuori. Li ricorderemo con affetto e onoreremo il loro ricordo ogni volta che ne avremo l'occasione, ma anche in momenti speciali dedicati a loro. Abbiamo fatto così anche l'8 febbraio 2025, al Salone Comemorativo, quando ci siamo incontrati e abbiamo rievocato quanti, con comprensione e fiducia, sono stati membri stretti e attivi dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. Loro ci hanno offerto molti momenti indimenticabili e, grazie al valore delle loro creazioni o professioni, ci hanno lasciato riferimenti materiali e immateriali per dimostrare quanto importanti siano i traguardi raggiunti dagli italiani, che continueremo a portare avanti con orgoglio.»

Dopo la funzione religiosa, tanto cattolica, quanto ortodossa, servita da Don Daniel Bulai, parroco della Chiesa Italiana di Bucarest, e da Don Gheorghe Mihai, parroco della Chiesa Popa Tatu, l'incontro è proseguito con la presentazione di ciascuna delle 15 personalità ricordate in quest'evento: Mircea Grosaru (1952-2014), Sorana Coroamă Stanca (1921-2007), Augustin Vals (1935-2012), Doina (Paron) Floriștean (1956-2013), Mario Nardin (1937-2017), Traian Dell'Agnolo (1939-2020), Andreea-Cristina Dell'Agnolo (1965-2017), Coleta De Sabata (1925-2021), Bianca Marinescu Revel (1929-2021), Adriana Săndulescu (1952-2023), Sofica Butnaru (1947-2024), Modesto Gino Ferrarini (1929-2024), Ionel Gheorghiu (1942-2024), Antonio Rizzo (1942-2024), Antonio Furnari (1938-2024).

I conoscenti più intimi, gli amici, i familiari hanno parlato di ciascuna personalità, mentre Ioana Grosaru ha ricordato il contributo da loro offerto alla crescita dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., in cui hanno creduto, che si tratti della sua costituzione, della partecipazione agli eventi organizzati, dei libri e degli articoli scritti, della

de
Olivia Simion
Ioana Grosaru

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Avocat, profesor de matematică, fotbalist, a fost o persoană extrem de activă, inteligentă și ingenioasă și s-a implicat cu dăruire în formarea și consolidarea asociației, așa cum ne-a amintit cea care i-a fost soție, doamna Ioana Grosaru.

Distinsă personalitate și om de înaltă valoare culturală și artistică a țării, Sorana Coroamă Stanca a fost evocată apoi cu mare emoție. Profesoară, autoare, regizoare și scenaristă română, fiica medicului profesor universitar ieșean Gheorghe Plăcișteanu și a compozitoarei Mansi Barberis, amintirea ei este asociată cu spiritul viu și bucuria de a oferi celor din jur din preaplina și vasta ei cunoaștere și experiență profesională. A fost activă social până în ultimele clipe ale vieții, dovadă fiind și Saloanele culturale, cu diferite teme, organizate la UNITER, extrem de apreciate de participanți. A fost Președinte Onorific al Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT.

Mario Nardin a fost, la rândul-i, o personalitate cu care italienii din România se pot mândri. Inginer metalurgist, absolvent al Institutul Politehnic din București, și-a obținut titlul de doctor în domeniul la Universitatea de la Paris și a fost premiat, de-a lungul carierei, atât de Președintele Italiei și de Ambasada Italiei la București, cât și de Academia Română.

Anișoara Vals, prezentă la eveniment, ne-a vorbit despre tatăl său, Augustin Vals. Inginer metalurgist de meserie, a întrerupt tradiția familiei, aceea de meșteri pietrari, alegând prelucrarea metalului. Dincolo de meseria de zi cu zi, a fost pasionat de istorie și foarte mândru de originile sale italiene, fapt ce l-a determinat să studieze arhive și să culegă informații ce i-au permis să scrie, alături de fiica sa, cartea *Istoria Italianilor din Galați*, publicată recent de RO.AS.IT.

Vasile Floriștean a evocat figura soției sale, Doina Paron, muzicolog, profesor de pian, de istoria muzicii și de estetică muzicală la Colegiul Național de Muzică „George Enescu” din București între 1980-2013, cât și șef de catedră pian și studii teoretice. S-a implicat cu dedicare în activitățile culturale și evenimentele importante ale asociației

musica con cui ci hanno allietato o del più ampio apporto per lo sviluppo della cultura romena.

Il primo omaggio, naturalmente, è stato offerto a Mircea Grosaru, fondatore dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. e che ha rappresentato la minoranza italiana presso il Parlamento della Romania durante le legislature 2004-2008 e 2008-2014. Avvocato, docente di matematica, calciatore, è stato una persona estremamente attiva, intelligente e ingegnosa, e si è impegnato con abnegazione nella costituzione e nel consolidamento dell'associazione, come ci ha ricordato sua moglie, Ioana Grosaru.

Personalità di spicco di altissimo valore culturale e artistico del paese, Sorana Coroamă Stanca è stata poi evocata con grande emozione. Insegnante, autrice, regista e sceneggiatrice romena, figlia del medico e professore universitario Gheorghe Plăcișteanu e della compositrice Mansi Barberis, il suo ricordo è associato a uno spirito vivace e alla gioia di offrire a chi la circondava il beneficio della sua vasta conoscenza ed esperienza professionale. È stata socialmente attiva fino agli ultimi istanti della sua vita, come dimostrano i Saloni culturali, su diversi argomenti, organizzati all'UNITER e molto apprezzati dai partecipanti. È stata Presidente Onorario dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT.

Mario Nardin è stato, a sua volta, una personalità di cui gli italiani di Romania possono andare fieri. Ingegnere metallurgico, laureato al Politecnico di Bucarest, ha conseguito il dottorato in materia presso l'Università di Parigi e nel corso della sua carriera è stato premiato dal Presidente della Repubblica Italiana e dall'Ambasciata d'Italia a Bucarest, nonché dall'Accademia di Romania.

Anișoara Vals, presente all'evento, ci ha parlato di suo padre, Augustin Vals. Ingegnere metallurgico di professione, ha interrotto la tradizione familiare di scalpellino, scegliendo la lavorazione dei metalli. Oltre al suo lavoro quotidiano, era appassionato di storia e molto orgoglioso delle sue origini italiane, fatto che l'ha spinto a studiare gli archivi e a raccogliere informazioni che gli hanno permesso di scrivere, insieme alla figlia, il libro *Istoria italianilor din Galați*, recentemente pubblicato da RO.AS.IT.

Vasile Floriștean ha evocato la figura di sua moglie, Doina Paron, musicologa, docente di pianoforte, storia della musica ed estetica musicale presso il Collegio Nazionale di Musica «George Enescu» di Bucarest tra il 1980 e il 2013, nonché titolare della cattedra di pianoforte e studi teorici. Si è impegnata con dedizione nelle attività culturali e negli eventi importanti dell'associazione e, sebbene sia scomparsa al culmine della sua carriera, ci ha lasciato molti ricordi piacevoli dei saloni che ha impreziosito con la sua musica.

Traian Dell'Agnolo ha fondato, insieme ai membri della minoranza italiana di Galați, la Comunità Italiana «Casa d'Italia» Galați, di cui è

Evocazioni

și, cu toate că a plecat dintre noi la apogeul său, ne-a lăsat numeroase amintiri plăcute de la saloanele pe care le înfrumuseța cu muzica sa.

Traian Dell'Agnolo a pus bazele, împreună cu etnicii italieni din Galați, a Comunității Italiene „Casa d'Italia” Galați, al cărei președinte a fost, iar strânsa legătură de prietenie cu deputatul Mircea Grosaru a făcut ca cele două organizații să fie împreună. A insuflat atașamentul față de originile italiene și urmașilor, iar nepoata sa, Roxana, dovada vie că efortul său nu a fost în zadar, ne-a vorbit cu mult drag despre bunicul său și despre mama sa, Andreea – Cristina Dell'Agnolo, care era întotdeauna prezentă la activitățile comunității locale și ale RO.AS.IT. și le însoțea mereu pe cele două fete în taberele organizate de RO.AS.IT. din care erau nelipsite. Interesul pentru identitatea italiană și mândria pentru propriile origini s-au transmis, fără doar și poate, în familia Dell'Agnolo până la generația tânără, în ciuda persecuțiilor din partea regimului comunist pe care familia le-a avut de îndurat.

Aldo De Sabata a intrat în legătură cu noi de la Timișoara pentru a evoca figura mamei sale, Coleta De Sabata. Inginer, profesor universitar și rector al Universității Politehnice din Timișoara, Coleta De Sabata a fost un reprezentant de seamă al Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. în zona Banatului. Fiind și un talentat scriitor, a avut și o bogată activitate publicistică. Asociația a avut privilegiul să-i editeze câteva cărți, între care ciclul de șase volume *Clanul de Niro, Etruscii, Călătoriile mele: Italia*. Dar, dincolo de interesul pentru istoria italienilor din Banat și pentru propriile origini, Coleta De Sabata a scris mult mai mult și a avut o activitate prolifică. Fiul ei a citit celor prezenți la eveniment un fragment dintr-o povestire a acesteia, care a adus parfumul epocii și farmecul scriiturii ei în sală.

Anca Filoteanu a vorbit despre Bianca Marinescu Revel, născută în România, din părinți italieni, într-o familie în care talentul pentru domeniul construcțiilor s-a perpetuat, transmițându-se și urmașilor.

Comunitatea italiană din Bacău a adus mulțumirile sale, prin intermediul președintelui Silviu Niță, regretatei Adriana Săndulescu, arhitectă de origine italiană (Navarri), care a susținut mereu comunitatea, punând chiar la dispoziția membrilor un spațiu în care se desfășoară întâlnirile italienilor din Bacău și astăzi.

Nici numele Sofică Butnaru (Teruzzi) nu a fost uitat. Profesoară de limba și literatura română și latină, provenea dintr-o familie de italieni din nordul Italiei, zona Lombardia, și era foarte implicată în activitatea asociației în Bucovina.

Nu putea lipsi în acea seară un cuvânt despre Modesto Gino Ferrarini, cel care, din 2020, a fost Președinte Onorific al Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. Cu o activitate îndelungată jurnalistică, redactor șef al revistei Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., *Di nuovo insieme*, Ferrarini a fost foarte implicat în viața comunității italiene din România, despre care a scris volumul publicat de RO.AS.IT., *Istorie din viața etnicilor italieni în România*. Elvira Gheorghită,

stato presidente, e la sua stretta amicizia con il deputato Mircea Grosaru ha unito le due organizzazioni. Ha instillato attaccamento alle origini anche nei suoi discendenti e sua nipote Roxana, prova vivente che i suoi sforzi non sono stati vani, ci ha parlato con affetto del nonno e di sua madre, Andreea-Cristina Dell'Agnolo, che era sempre presente alle attività della comunità locale e della RO.AS.IT. e ha sempre accompagnato le sue due figlie ai campi organizzati dalla RO.AS.IT., doverano immancabili. L'interesse per l'identità italiana e l'orgoglio per le proprie origini è stato senza dubbio trasmesso nella famiglia Dell'Agnolo alle nuove generazioni, nonostante le persecuzioni del regime comunista che la famiglia ha dovuto subire.

Aldo De Sabata ci ha contattato da Timișoara per rievocare la figura di sua madre, Coleta De Sabata. Ingegnere, docente universitaria e rettore del Politecnico di Timișoara, Coleta De Sabata è stata una rappresentante di spicco dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. nell'area del Banato. Poiché è stata anche una scrittrice di talento, ha avuto una ricca attività editoriale. L'Associazione ha avuto il privilegio di pubblicare diversi suoi libri, tra cui il ciclo in sei volumi de *Il Clan de Niro, Etruscii, Călătoriile mele: Italia*. Ma, al di là del suo interesse per la storia degli italiani del Banato e per le proprie origini, Coleta De Sabata ha scritto molto di più e ha avuto un'attività prolifica. Suo figlio ha letto ai presenti un estratto da uno dei suoi racconti, che ha portato in sala il profumo dell'epoca e il fascino della sua scrittura.

Anca Filoteanu ha parlato di Bianca Marinescu Revel, nata in Romania da genitori italiani, in una famiglia in cui il talento per l'edilizia si è perpetuato ed è stato trasmesso anche ai discendenti.

La comunità italiana di Bacău, attraverso il suo presidente Silviu Niță, ha ringraziato la compianta Adriana Săndulescu, architetta di origine italiana (Navarri), che ha sempre sostenuto la comunità, mettendo anche a disposizione uno spazio in cui ancora oggi si svolgono le riunioni degli italiani di Bacău.

Nemmeno il nome di Sofica Butnaru (Teruzzi) è stato dimenticato. Insegnante di lingua e letteratura romana e latina, proveniva da una famiglia di italiani del nord della Penisola, della Lombardia, ed era molto implicata nell'attività dell'associazione in Bucovina.

Non poteva mancare in quella serata una parola su Modesto Gino Ferrarini, che dal 2020 è stato

prietenă foarte apropiată, a vorbit cu multă emoție despre „Mezzo”, cum i se spunea între prieteni, despre rolul esențial pe care l-a avut în parcursul ei profesional, ca jurnalist, despre natura lui veselă și despre cât de mult i se simte lipsa la mesele cu prietenii și familia.

Doamna Doina Gheorghiu ne-a împărtășit cu multă căldură și duioșie gânduri despre cel care i-a fost alături întreaga viață, la bine și la greu, soțul Ionel Gheorghiu, un admirator înflăcărat a tot ce reprezenta frumosul italian, un om generos și înțelept care emana bunătate în jurul său.

Mariana Voicu a povestit, apoi, cu umor provocările impuse de traiul alături de un soț cu o cultură atât de vastă, precum Antonio Rizzo, extrem de tipicar și organizat, poate prea critic, dar de la care aveai atât de multe de învățat. Și membrii asociației și colaboratorii au avut multe de învățat de la Antonio, din cele șase *Caiete* publicate de RO.AS.IT. în seria „Îmi amintesc de o zi de școală”, din nenumăratele articole publicate în *Siamo di Nuovo Insieme* și din multitudinea de prezentări pe diverse teme susținute de-a lungul anilor la întâlnirile asociației, la școli și universități, în tabere etc.

Și Antonio Furnari a fost o prezență marcantă în cadrul Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. Tenor cu peste cincizeci de ani de carieră muzicală, cântând pe multe scene ale lumii, Antonio Furnari a scos 42 de albume, a vândut milioane de exemplare și a câștigat două discuri de aur. Ne-a fost alături în multe proiecte, iar vocea lui, de o incredibilă longevitate, era nelipsită la evenimentele asociației și, cu toate că ne va fi dor să o auzim live, ea ne va însoți pretutindeni, deoarece Antonio a dăruit asociației piesa *Frumoasă ești, Italie!*, pe versurile lui Grigore Vieru și muzica lui Nicolae Caragea, pentru a-i fi imn.

A fost, prin urmare, o seară încărcată de emoții, amintiri, recunoștință și prețuire pentru cei care au pus umărul la construcția asociației și ne bucurăm că am putut fi împreună, membri din diferite colțuri ale țării (București, Timișoara, Bacău, Galați, Greci), pentru a aduce un omagiu memoriei acestor oameni dragi despre care ar mai fi multe de spus, dar paginile revistei noastre sunt neîncăpătoare pentru cât a însemnat fiecare dintre ei. 8 februarie va rămâne o dată memorabilă pentru membrii din rătăcirea italiană care s-au întâlnit în această zi cu înaltă încărcătură emoțională, în care, împreună, membri apropiați ai familiei și prieteni dragi s-au adunat pentru a ni-i aduce aproape și a nu-i uita pe cei, prea mulți, plecați de lângă noi. O datorie care izvorăște din acele resorturi interioare care te leagă pentru totdeauna de cei care acum nu mai sunt, dar care ne-au fost însoțitori pe parcursul vieții.

Presidente Onorario dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. Con una lunga attività giornalistica, caporedattore della rivista dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., *Di nuovo insieme*, Ferrarini è stato profondamente coinvolto nella vita della comunità italiana di Romania, sulla quale ha scritto il volume edito da RO.AS.IT., *Storielle di vita della minoranza italiana di Romania*. Elvira Gheorghiu, un'amica molto intima, ha parlato con grande emozione di «Mezzo», come lo chiamavano gli amici, del ruolo essenziale che ha avuto nella sua carriera professionale di giornalista, del suo carattere allegro e di quanto si senta la sua mancanza alle tavolate con amici e familiari.

La signora Doina Gheorghiu ha condiviso con noi, con grande calore e tenerezza, i suoi pensieri sull'uomo che le è stato accanto per tutta la vita, nella buona e nella cattiva sorte, suo marito Ionel Gheorghiu, un appassionato ammiratore di tutto ciò che di bello c'era in Italia, un uomo generoso e saggio che irradiava gentilezza intorno a sé.

Mariana Voicu ha poi raccontato con umorismo le sfide della convivenza con un marito colto come Antonio Rizzo, estremamente pignolo e organizzato, forse troppo critico, ma dal quale avevi tanto da imparare. Anche i membri dell'associazione e i collaboratori hanno avuto molto da imparare da Antonio, dai sei *Quaderni* pubblicati da RO.AS.IT. nella collana «Mi ricordo di un giorno di scuola», dagli innumerevoli articoli pubblicati su *Siamo di Nuovo Insieme* e dalle tante presentazioni su vari argomenti tenute negli anni durante gli incontri dell'associazione, in scuole e università, durante i campi estivi ecc.

Anche Antonio Furnari è stato una presenza di spicco all'interno dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. Tenore con oltre cinquant'anni di carriera musicale, ed esibizioni su molti palcoscenici del mondo, Antonio Furnari ha pubblicato 42 album, venduto milioni di copie e vinto due dischi d'oro. È stato con noi in molti progetti e la sua voce, di incredibile longevità, era sempre presente agli eventi dell'associazione e, anche se ci mancherà sentirla dal vivo, ci accompagnerà ovunque, visto che Antonio ha regalato all'associazione la canzone *Frumoasă ești, Italie! (Bella sei, Italia!)*, con testo di Grigore Vieru e musica di Nicolae Caragea, per farne il suo inno.

È stata, perciò, una serata ricca di emozioni, ricordi, gratitudine e apprezzamento per coloro che hanno contribuito alla creazione dell'associazione e siamo felici di aver potuto essere insieme, soci provenienti da diversi angoli del paese (Bucarest, Timișoara, Bacău, Galați, Greci), per rendere omaggio alla memoria di queste persone care su cui ci sarebbe molto altro da dire, ma le pagine della nostra rivista non sarebbero abbastanza per contenere tutto ciò che ognuno di loro ha significato. L'8 febbraio rimarrà una data memorabile per i membri della comunità italiana che si sono riuniti in questo giorno di grande emozione, in cui familiari e amici stretti si sono ritrovati per riportare vicino a noi e per non dimenticare i molti, troppi, che ci hanno lasciato. È un dovere che nasce da quelle molle interiori che ti legano per sempre a chi non c'è più, ma ci ha accompagnati sul percorso della vita.

La Carnaval cu Casanova

de
Olivia Simion

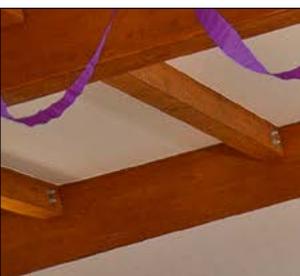
foto
RO.AS.IT.

Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a adus din nou atmosfera carnavalului venețian la Casa d'Italia, unde ne-am adunat în prima zi a primăverii, cu măști și costume, să celebrăm împreună figura lui Casanova, tema Carnavalului de la Veneția din acest an, dar și Mărțișorul, într-un autentic melanj de tradiții italo-române.

Așa cum a menționat în deschiderea balului doamna deputat Ioana Grosaru, președintele Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT., una dintre festivitățile foarte iubite, aceea a carnavalului, ne aduce în fiecare an, înaintea intrării în perioada postului Paștelui, prilejul de a ne elibera de griji, de a ne da frâu liber și a ne relaxa cu muzică, dans și bună dispoziție. Nu au lipsit nici de data aceasta elementele deja consacrate ale Carnavalului RO.AS.IT.: concursul de costume și măști, cele mai frumoase și mai votate primind diplome și premii, tradiționala tombolă în care își testează fiecare norocul, dulcele de Carnaval specific și muzica live de calitate cu care au încălzit atmosfera Raluca Stoica și Alex Tomaselli.

Și, pentru că totul s-a desfășurat sub privirile scrutătoare ale lui Casanova, care ne-a urmărit dintr-o imagine în mărime naturală, era firesc să aflăm mai multe despre viața aventurierului de secol XVIII, care, dincolo de viața sa amoroasă, a fost un erudit, un poliglot, un om de litere, ce a călătorit mult și s-a intersectat cu toate personalitățile marcante ale vremii, povești pe care le-a lăsat în memoriile sale. Astfel, prin evocarea figurii sale și prin costumele etalate de participanți, ne-am putut transpune și noi în Veneția secolului al XVIII-lea.

Așadar, am avut de toate în această seară memorabilă, în care ne-am adunat pentru a ne descreți frunțile în stil italian.

Pe urmele constructorilor și arhitecților italieni.

Despre meseriași și specialiști ai zidurilor

4
partea a patra
parte quarta

LA PAS PRIN BUCUREȘTI

Continuăm călătoria noastră cu o figură importantă și cunoscută: genialul maestru constructor Geniale Fabbro (Roma, 1879 - Rauscedo, 1954), fiu de brutar din Vivaro, care și-a început ucenicia de constructor, împreună cu fratele său, încă din adolescență. Familia Fabbro a decis să-i încredințeze pe tinerii Geniale și Romeo (n. 1876 - d. 1957) în grija lui Giuseppe și Bernardo Tommasini „Menis”, zidari și antreprenori din Vivaro, deja prezenți în România încă din 1872.

Începând din 1910, Fabbro a reușit să creze propria antrepriză, specializată în reparațiile clădirilor publice și private avariate în timpul războaielor balcanice (1912-1913). Din 1920, după încheierea Primului Război Mondial, maestrul constructor Geniale Fabbro a asigurat construcția de clădiri pentru Ministerul de Finanțe. Aceste oportunități l-au pus în legătură cu elevul maestrului Ion Mincu, Stăte Ciortan (n. 1876 - d. 1940), care, în acei ani, era arhitectul șef al Ministerului de Finanțe și promotor convins al stilului neoromânesc. Fabbro a adoptat și a excelat în acest stil. Coordonat de Ciortan din 1924, Fabbro a fost apoi angajat la construirea Palatului Poștelor din București, astăzi Muzeul Național de Istorie.

După această lucrare, au urmat multe altele, în succesiune rapidă, în perioada 1927-1938. Printre construcțiile realizate de Fabbro se înscriu Banca de Credit din București (1927-1929, în zona Filaret, strada Cuțitul de Argint), Casa de odihnă a Ministerului de Finanțe în Predeal, clădire în stil neoromânesc realizată în perioada 1930-1933.

Totodată, Fabbro s-a implicat în realizarea unor clădiri ce impresionează prin stilul arhitectural. Sub conducerea lui Stăte Ciortan, Fabbro s-a angajat în București în construcția de clădiri civile, printre care s-au remarcat casa Florian Marinescu (1921-1923), situată în strada Schitul Maicilor, nr. 7, achiziționată ulterior chiar de Ciortan; casa N. Goangă Zamfirescu (1927) din strada Gheorghe Panu; casa pentru directorul Ministerului Finanțelor, colonelul Gabriel Danielopol, din strada Mureșanu, lângă parcul Filipescu (1927-1928); reședința negustorului

A SPASSO PER BUCAREST

Continuăm il nostro viaggio con una figura importante e conosciuta: l'ingegnoso mastro costruttore Geniale Fabbro (Roma, 1879 - Rauscedo, 1954), figlio di un panettiere di Vivaro, che ha iniziato l'apprendistato da costruttore, insieme a suo fratello, già durante l'adolescenza. La famiglia Fabbro ha deciso di affidare i giovani Geniale e Romeo (1876-1957) alle cure di Giuseppe e Bernardo Tommasini «Menis», muratori e imprenditori di Vivaro, presenti in Romania fin dal 1872.

A partire dal 1910, Fabbro è riuscito a fondare la sua azienda, specializzata nella riparazione dei palazzi pubblici e privati distrutti durante le guerre balcaniche (1912-1913). Dal 1920, dopo la conclusione della Prima Guerra Mondiale, il mastro costruttore Geniale Fabbro ha garantito l'edificazione di palazzi destinati al Ministero delle Finanze. Quest'opportunità l'ha messo in contatto con l'allievo del maestro Ion Mincu, Stăte Ciortan (1876-1940) che in quegli anni era il capo architetto presso il Ministero delle Finanze e convinto promotore dello stile neoromano. Fabbro ha adottato questo stile, eccellendo nella sua realizzazione. Coordinato da Ciortan dal 1924, Fabbro è poi stato assunto per la costruzione del Palazzo delle Poste di Bucarest, oggi Museo Nazionale di Storia.

Foto: Imagoromania.ro

Palatul Poștelor

Palazzo delle Poste

A questo lavoro ne sono seguiti altri, in rapida successione, nel periodo 1927-1938. Tra le strutture realizzate da Fabbro si contano la Banca di Credito di Bucarest (1927-1929, nella zona Filaret, strada Cuțitul de Argint), la Casa di riposo del Ministero delle Finanze di Predeal, palazzo in stile neoromano, realizzato tra il 1930 e il 1933.

Farmacia Mihailovici -
arhitect Statie Ciortan

Farmacia Mihailovici -
architetto Statie Ciortan

Mișu Teodorescu din Calea Văcărești (1928-1929) și clădirea Aristide Mihailovici, cu farmacie, din Calea Călărașilor, clădire finalizată în 1930.

După 30 de ani de locuit și muncit în Regatul României, forțat de noul regim comunist, expulzat, Fabbro s-a întors definitiv în Italia în 1952, unde a fost nevoit să rămână aproape un an în tabăra de refugiați din Udine. Copiii lor acestuia le-a fost permis să rămână în România.

Mergem mai departe, la alte nume italiene care și-au pus amprenta edilitară pe capitala țării. Friulano Nardin Peresson da Vito d'Asio, în calitate de constructor, a participat la edificarea Palatului de Justiție și a Palatului Poștelor. Fiind printre pușinii italieni (re)numiți care au lucrat la Palatul Poștelor, s-ar putea să se fi cunoscut cu Fabbro.

Constructor de înaltă calificare și antreprenor, Domenico Locatelli a primit o serie de comenzi pentru executarea a numeroase și importante lucrări contractuale în toată România. Ministerul Lucrărilor Publice îi eliberează, la cerere, în data de 26 Martie 1923, un document care menționează și că „Domnul Domenico Locatelli a adus reale servicii Statului executând bine și conștiincios toate aceste lucrări”. În același sens, mai există și un certificat al Comandamentului Cetății București – Serviciul Geniu, prin care se precizează că „între anii 1889-1894 a lucrat la fortificațiile de la Forturile nr. 5 Ștefănești și la Bateriile nr. 9-10 și 11-12, achitându-se conștiincios de toate lucrările”.

Ajungem la un arhitect, pictor și grafician, al cărui nume nu te duce deloc cu gândul la

Allo stesso tempo, Fabbro si è implicato nella realizzazione di alcuni palazzi che sorprendono per lo stile architettonico. Sotto la guida di Statie Ciortan, Fabbro a Bucarest si è impegnato nella costruzione di palazzi civili, tra cui spiccano casa Florian Marinescu (1921-1923) situata su strada Schitul Maicilor n. 7, in seguito acquistata proprio da Ciortan; casa N. Goangă Zamfirescu (1927) su strada Gheorghe Panu; la casa per il direttore del Ministero delle Finanze, il colonnello Gabriel Danielopol, su strada Mureșanu, accanto a parco Filipescu (1927-1928); la residenza del commerciante Mișu Teodorescu, su Calea Văcărești (1928-1929) e il palazzo Aristide Mihailovici, insieme a una farmacia su Calea Călărașilor, struttura terminata nel 1930.

Dopo aver vissuto e lavorato 30 anni nel Regno di Romania, forzato dal nuovo regime comunista, espulso, Fabbro è tornato definitivamente in Italia nel 1952, dov'è stato costretto a rimanere quasi un anno nel campo dei rifugiati di Udine. I suoi figli hanno avuto la possibilità di rimanere in Romania.

Andiamo avanti con altri nomi italiani che hanno lasciato la propria impronta edilizia nella capitale del paese. In qualità di costruttore, il friulano Nardin Peresson di Vito d'Asio ha partecipato all'edificazione del Palazzo di Giustizia e del Palazzo delle Poste. Essendo uno dei pochi italiani rinomati ad aver lavorato al Palazzo delle Poste, è possibile che abbia conosciuto Fabbro.

Costruttore altamente qualificato e imprenditore, Domenico Locatelli ha ricevuto una serie di appalti per l'esecuzione di numerosi e importanti contratti in tutta la Romania. Il 26 Marzo 1923, il Ministero dei Lavori Pubblici emette su sua richiesta un documento in cui si menziona, tra l'altro, che «Il Signor Domenico Locatelli ha offerto un reale servizio allo Stato, eseguendo bene e coscienziosamente tutti questi lavori». Nello stesso senso, esiste anche un altro certificato del Comando Cittadino Bucarest – Servizio Genio, in cui si precisa che «tra gli anni 1889-1894 ha lavorato alle fortificazioni dei Fortini

Sulle tracce di
costruttori e
architetti **italiani**.
Su operai e specialisti delle
costruzioni

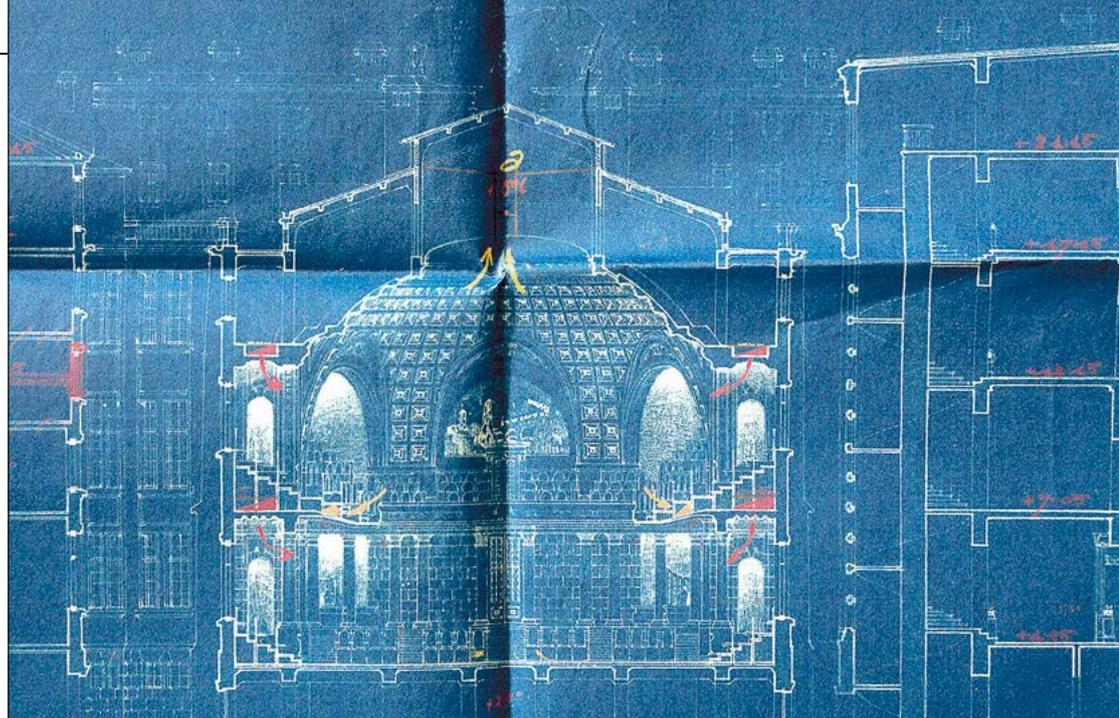

Foto: Shutterstock.com

Planul domului de la Palatul Academiei de Studii Economice

Pianta della cupola del Palazzo dell'Accademia degli Studi Economici

melodioasa limbă italiană. Vorbim aici de arhitectul Edmond van Saanen Algi, născut din mamă italiană, Luisa Bruzzesi, care a fost fiica unui comerciant italian stabilit la București în 1852, și tată olandez, Robert van Saanen, care a fost inginer de căi ferate și a lucrat în România la dezvoltarea rețelei feroviare în anii 1870. Important de menționat este că la dezvoltarea căilor ferate au lucrat și mulți italieni. Edmond s-a născut în noiembrie 1882 la București. După divorțul de Robert van Saanen, care s-a mutat la Galați, mama sa s-a căsătorit cu colonelul Alexandru Algi, iar mai apoi, a treia oară, cu Constantin Arion, distins intelectual și fost ministru de externe. Tânăr fiind și ieșind în evidență cu talentul pentru artele grafice și muzică, Edmond s-a bucurat de faimă în rândul societății înalte românești. A studiat la Politehnica din München, iar apoi la Școala națională superioară de Arte Frumoase din Paris (1905-1914). Atras de viața studențească și fiind un artist boem, studiile sale au durat mai mult, aproximativ zece ani. În capitala Franței a realizat în anii 1907-1908 mii de desene și schițe reprezentând pe dansatoarele și dansatorii baletelor ruse.

Revenit în România, ca arhitect, a realizat proiecte publice importante care sunt în memoria colectivă a bucureștenilor, dar, desigur, și proiecte private, mai ales în București. Dintre acestea enumerăm câteva clădiri, mai reprezentative: Palatul Academiei de Studii Economice, corpul din Piața Romană, care a fost edificat în stil neoclasic în anii 1916-1925, fiind proiectat în colaborare cu arhitecții Grigore Cerchez și Culina Arghir, București; Palatul Telefoanelor de pe Calea Victoriei, în colaborare cu arhitectul american Louis Weeks și inginerul Walter Froy, clădire care a fost ridicată în mai puțin de 20 de luni (timp de 23 de ani, Palatul Telefoanelor a fost cea mai înaltă clădire din București); Vila

n. 5 Ștefanesti și alle Batterie n. 9-10 și 11-12, portando a termine coscienziosamente tutti i lavori».

Arriviamo a un architetto, pittore e grafico, il cui nome non fa minimamente pensare alla melodiosa lingua italiana. Parliamo dell'architetto Edmond van Saanen Algi, nato da madre italiana, Luisa Bruzzesi, figlia di un commerciante italiano stabilitosi a Bucarest nel 1852, e da un padre olandese, Robert van Saanen, ingegnere ferroviario che ha lavorato in Romania allo sviluppo della rete ferroviaria nel 1870. È importante menzionare come allo sviluppo del sistema ferroviario abbiano lavorato anche numerosi italiani. Edmond è nato nel novembre del 1882 a Bucarest. Dopo il divorzio da Robert van Saanen, trasferitosi a Galați, sua madre si è risposata con il colonnello Alexandru Algi, e più tardi, per la terza volta, con Constantin Arion, distinto intellettuale ed ex ministro degli interni. Grazie alla giovane età e al suo talento per le arti grafiche e la musica, Edmond gode di una certa fama nell'alta società romana. Ha studiato al Politecnico di Monaco, e poi alla Scuola nazionale superiore di Belle Arti di Parigi (1905-1914). Attratto dalla vita studentesca e già artista bohémien, avrà un corso di studi di lunga durata, circa dieci anni. Nella capitale francese, tra il 1907 e il 1908, ha realizzato migliaia di disegni e schizzi, rappresentando ballerine e ballerini del balletto russo.

Tornato in Romania, come architetto, ha realizzato importanti progetti pubblici che sono nella memoria collettiva dei bucurestini ma, senza dubbio, anche progetti privati, soprattutto a Bucarest. Tra questi elenchiamo alcuni dei palazzi più rappresentativi: il Palazzo dell'Accademia degli Studi Economici, complesso di Piazza Romana, edificato in stile neoclassico tra il 1916 e il 1925 e progettato in collaborazione con gli architetti Grigore Cerchez e Culina Arghir, Bucarest; il Palazzo dei Telefoni su

lui Istrate Micescu, construită lângă Grădina Cișmigiu în stil neoromânesc, pe str. Ioan Zalomit nr. 12, astăzi fiind sediul Bibliotecii Centrale Pedagogice.

Edmond iese în evidență și cu reamenajări ale diferitelor vile din capitală, precum cea de la Casa Manole Diamandi, din str. Columb nr. 5, apoi reamenajarea clădirii Legației Grecești la București în 1916 sau, nu în cele din urmă, lucrări la sediul Legației Franceze din str. Piața Amzei, unde reamenajază grădina și întreprinde lucrări exterioare și interioare la clădirea ambasadei.

Printre lucrările din țară putem numi reamenajarea conacului familiei Chrissoveloni de la Ghidigeni, județul Galați.

Despre Edmond, talentatul arhitect pe jumătate italian, am putea umple multe pagini de revistă, dar, pentru că spațiul nu ne permite, ne limităm la atât deocamdată.

Calea Victoriei, in collaborazione con l'architetto americano Louis Weeks e l'ingegnere Walter Froy, innalzato in meno di 20 mesi (per 23 anni, il Palazzo dei Telefoni è stato il più alto di Bucarest); la Villa di Istrate Micescu, costruita accanto al Parco Cișmigiu in stile neoromeno, su strada Ioan Zalomit n. 12, oggi sede della Biblioteca Centrale Pedagogica.

Edmond si fa notare anche per la ristrutturazione di diverse ville della capitale, come quella di Casa Manole Diamandi, su strada Columb n. 5, poi per la ristrutturazione dell'Ambasciata Greca a Bucarest nel 1916 o, non ultimo, per i lavori svolti presso l'Ambasciata Francese di strada Piazza Amzei, dove ristrutturò il giardino e intraprende lavori esterni e interni al palazzo dell'ambasciata.

Tra le opere realizzate nel resto del paese, possiamo ricordare la ristrutturazione della villa della famiglia Chrissoveloni di Ghidigeni, nel distretto di Galați.

Su Edmond, il talentuoso architetto per metà italiano, potremmo riempire molte pagine della rivista, ma, poiché lo spazio non ce lo consente, per ora ci limitiamo a questo.

Palatul Telefoanelor

Palazzo dei Telefoni

Aceste articole despre arhitecți și constructori italieni valorifică informațiile culese de-a lungul vremii de Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT., care are ca preocupare, încă de la început, recuperarea istoriei emigrației italiene pe pământ românesc și sublinierea contribuției pe care aceștia au avut-o la modernizarea României. Astfel, am folosit în redactarea articolelor numere mai vechi ale revistei *Siamo di nuovo insieme*, expoziția „De la emigrare la integrare” a asociației, materiale de arhivă culese în timp, dar și cărți și materiale tipărite și informații de pe internet.

Questi articoli su architetti e costruttori italiani valorizzano le informazioni raccolte nel tempo dall'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT., che fin dall'inizio si è preoccupata di recuperare la storia della migrazione italiana in terra romena e di sottolineare il contributo dato da quest'ultima alla modernizzazione della Romania. Perciò, nel redigere gli articoli abbiamo usato i vecchi numeri della rivista *Siamo di nuovo insieme*, la mostra «Dall'emigrazione all'integrazione» dell'associazione, i materiali d'archivio raccolti negli anni insieme anche a libri, materiale stampato e informazioni trovate su internet.

Intervista a Clara Mitola o quando la poesia ti guida la vita

dialoghi
letterari

I lettori fedeli della rivista, *Siamo di Nuovo Insieme*, sono già abituati all'idea che la rubrica realizzata la Clara Mitola, «Dialoghi letterari», offra loro, ad ogni apparizione, novità dal mondo della letteratura con un evidente accento sulle traduzioni, dal romeno all'italiano e dall'italiano al romeno, insieme anche a interviste a traduttori romeni e italiani che si sono senza dubbio fatti notare nel paesaggio delle traduzioni nel nostro paese e in Italia.

Per questo numero, vi proponiamo un'inversione di ruoli, un cambiamento che consideriamo opportuno per diverse ragioni. Innanzitutto, nello scorso numero della rivista, la rubrica «Dialoghi letterari» è arrivata al suo decimo episodio, raccogliendo pagine sostanziali e interessanti con persone e racconti. In secondo luogo, com'è evidente per i nostri lettori, Clara Mitola stessa è una traduttrice letteraria, nostra fidata collaboratrice che firma quasi tutte le traduzioni in italiano di *Siamo di Nuovo Insieme*, e che traduce dal romeno e dallo spagnolo. E, non ultimo, il romanzo *Ora cinci și șapte minute / Ora cinque e sette minuti* (Edizioni Joker, Novi Ligure) di Dumitru Crudu è apparso nella traduzione in lingua italiana di Clara alla fine dell'anno 2024, un traguardo che merita raccontato più largamente. Perciò, crediamo sia venuto il momento di conoscere meglio Clara Mitola e, questa volta, ho chiesto a lei di lasciarsi intervistare e di rispondere a qualche domanda.

Con studi in Lettere e Filosofia, e corsi di lingua russa, romena e spagnola seguiti presso la Facoltà di Lingue e Letterature Straniere di Bari (Italia), vincitrice della borsa ICR per traduttori in erba, di base, Clara è traduttrice di poesia, e appartengono a lei le trasposizioni in italiano di alcuni poeti romeni contemporanei come Mariana Marin, Virgil Mazilescu e Ioan Es. Pop, ma la sua attività è ben più ampia ed include, accanto ad articoli apparsi in diversi volumi e riviste, tra cui *Orizzonti Culturali Italo-Romeni* e naturalmente *Siamo di Nuovo Insieme*, le traduzioni in italiano di alcuni tra i più emblematici storici romeni, Neagu Djuvara (*Între Orient și Occident / Tra Oriente e Occidente*) e Lucian Boia (*Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine / Fine dell'Occidente? Verso il mondo di domani*), per poi arrivare alla prosa letteraria, con *Momente și schițe / Momenti e schizzi* di Ion Luca Caragiale, *Clanul De Niro / Il Clan De Niro* vol. I di Coleta De Sabata, pubblicato dall'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. e con *Ora cinque e sette minuti / Ora cinci și șapte minute* di Dumitru Crudu.

Cititorii fedeli ai revistei *Siamo di Nuovo Insieme* s-au obișnuit deja ca rubrica realizată de Clara Mitola, „Dialoguri literare”, să le aducă, la fiecare apariție, noutăți din lumea literară, cu accent pus, evident, pe domeniul traducerilor, din română în italiană și din italiană în română, precum și interviuri cu traducători români și italieni care s-au remarcat fără doar și poate în peisajul traducerilor de la noi și din Italia.

Pentru numărul acesta, vă propunem să inversăm rolurile, o schimbare pe care o considerăm oportună din mai multe rațiuni. În primul rând, în numărul trecut al revistei, rubrica „Dialoguri literare” a ajuns deja la al zecelea episod, strângând pagini substanțiale și interesante cu oameni și povești. În al doilea rând, așa cum este evident pentru cititorii noștri, Clara Mitola este ea însăși traducătoare literară, colaboratoarea noastră de nădejde, care semnează aproape toate traducerile în italiană din *Siamo di Nuovo Insieme*, traducând din limba română, dar și din spaniolă. Și, nu în ultimul rând, romanul *Ora cinci și șapte minute* al lui Dumitru Crudu a apărut în traducerea italiană a Clarei la sfârșitul anului 2024 (*Ora cinque e sette minuti*, Ed. Joker, Novi Ligure), o realizare despre care merită să vorbim mai pe larg. Așadar, credem că a venit momentul să o cunoașteți mai bine pe Clara Mitola și am rugat-o ca, de această dată, să fie ea în postura de intervintă și să ne răspundă la câteva întrebări.

Cu studii în Litere și Filosofie și cursuri de limba rusă, română și spaniolă la Facultatea de Limbi Străine din Bari (Italia), bursieră ICR pentru traducători în formare, la bază Clara este traducătoare de poezie, ea semnând transpunerea în italiană a unor poeți români contemporani, precum Mariana Marin, Virgil Mazilescu și Ioan Es. Pop, dar activitatea sa este mult mai amplă, ajungând să cuprindă, dincolo de articole apărute în diverse volume și reviste, între care *Orizzonti Culturali Italo-Române* și, desigur, *Siamo di Nuovo Insieme*, traduceri în italiană ale unora dintre cei mai emblematici istorici români, Neagu Djuvara (*Între Orient și Occident / Tra Oriente e Occidente*) și Lucian Boia (*Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine / Fine dell'Occidente? Verso il mondo di domani*), pentru a ajunge în cele din urmă la proză literară, cu *Momente și schițe / Momenti e schizzi* de Ion Luca Caragiale, *Il Clan De Niro / Clanul De Niro*, vol. I, de Coleta De Sabata, editat de Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT., și cu romanul *Ora cinci și șapte minute / Ora cinque e sette minuti* de Dumitru Crudu.

intervista
realizzata da
interviu realizat de
Olivia Simion

traducere
Olivia Simion

Interviu cu Clara Mitola sau când poezia îți ghidează viața

Un'italiana che si è stabilita in Romania. Sebbene tu provenga dalla bellissima terra di Puglia, da Bari, hai scelto di vivere a Bucarest da molti anni. In quali circostanze sei arrivata nel nostro paese e come hai deciso di rimanerci? È stato o continua ad essere difficile ambientarsi in Romania?

Più che una scelta, credo di poter definire il mio trasferimento a Bucarest come il frutto di un caso o se vogliamo di un accidente sul percorso, diversissimo, che avevo in mente quando ci sono arrivata, nella primavera del 2010. Dopo la laurea in lettere moderne (e un esame di dottorato fallito in storia contemporanea), ho intrapreso i nuovi studi in lingue e letterature straniere con il solo scopo di tradurre letteratura, perciò, anche se il romeno non era necessariamente presente nei miei piani futuri, la borsa dell'ICR per giovani traduttori mi è sembrata un'ottima occasione per entrare in contatto con la traduzione letteraria in modo non accademico. Tra il 2008 e il 2009 avevo passato due mesi a San Pietroburgo e altri sei a Iași, in Erasmus, e devo riconoscere che quel primo contatto con la Romania (forse anche in confronto all'esperienza piomboburghese) aveva lasciato in me la quasi certezza che non ci sarei tornata tanto presto... All'epoca, mi restava una manciata di esami per terminare la triennale in lingue, dopo di che avrei continuato con la lingua russa, mia grandissima passione, ma le cose sono andate diversamente perché, una volta arrivata a Bucarest, la città mi ha travolta con la sua vitalità, il suo dinamismo, i colori saturi della sua primavera, e io non ho potuto che innamorarmene. Sono una slavista mancata, diventata romanista per caso e per amore!

Così, dopo la borsa ICR, ho deciso di rimanere ancora un po' e saziare la mia curiosità per qualcosa di così vicino ma allo stesso tempo di profondamente lontano, com'era all'epoca la Romania ai miei occhi. Senza data di scadenza e semplicemente stanca dell'Italia, ho continuato a rimandare il mio ritorno a casa, attratta da tutto il nuovo che continuavo a scoprire in questa città (in cui riuscivo a sentirmi libera come mai era successo nel mio paese), nella lingua romena di cui ora avevo un bisogno primario, e nella letteratura.

La poesia romena contemporanea è un altro tassello importante per ricostruire il mio rapporto con Bucarest, perché ha dato sostanza lirica a ogni esperienza, aggiungendo una certa dose di magia alla mia vita in questo paese. Una vita che, ad ogni modo, non è stata sempre facile. Ambientarmi in Romania non mi è costato troppa fatica, anche grazie alla sua incredibile ospitalità, ma dopo tutti questi anni e dopo essermi abituata praticamente a tutto, nel bene e nel male, per me esistono ancora realtà intrinsecamente romene che non voglio o non posso accettare, a cui non

O italiancă stabilită în România. Cu toate că vii de pe frumoasele meleaguri ale Pugliei, de la Bari, ai ales să locuiești în București de mulți ani. În ce împrejurări ai ajuns în țara noastră și cum te-ai hotărât să rămâi? Ți-a fost sau îți este încă anevoioasă acomodarea în România?

Mai mult decât o alegere, cred că pot defini mutarea mea la București ca fiind rezultatul unei întâmplări sau, dacă vrem, al unui accident pe drumul foarte diferit pe care îl aveam în minte când am ajuns acolo în primăvara anului 2010. După absolvirea unei facultăți de literatură modernă (și un examen de doctorat ratat în istorie contemporană), m-am angajat în noile mele studii de limbi și literaturi străine cu unicul scop de a traduce literatură, așa că, deși limba română nu era neapărat în planurile mele de viitor, bursa ICR pentru tineri traducători mi s-a părut o bună oportunitate de a intra în contact cu traducerea literară într-un mod non-academic. Între 2008 și 2009 petrecusem două luni la Sankt Petersburg și alte șase la Iași, în cadrul programului Erasmus, și trebuie să recunosc că acel prim contact cu România (poate și în comparație cu experiența de la Petersburg) îmi lăsase aproape certitudinea că nu mă voi mai întoarce prea curând aici... Pe atunci, mai aveam doar o mână de examene până la terminarea celor trei ani de licență în limbi străine, după care aș fi continuat cu rusa, marea mea pasiune, dar lucrurile au stat altfel, pentru că, odată ajunsă în București, orașul m-a copleșit cu vitalitatea sa, cu dinamismul său, cu culorile saturate ale primăverii sale și nu am putut decât să mă îndrăgostesc de el. Sunt o slavistă ratată, care a devenit românistă din întâmplare și din dragoste!

Așa că, după bursa ICR, am decis să mai rămân puțin și să-mi satisfac curiozitatea pentru ceva atât de apropiat, dar în același timp atât de extrem de îndepărtat, așa cum era România la acea vreme în ochii mei. Fără scadență și pur și simplu obosită de Italia, am tot amânat întoarcerea acasă, atrasă de toate lucrurile noi pe care le tot descopeream în acest oraș (unde mă puteam simți liberă, așa cum nu mă simțisem niciodată în propria mea țară), în limba română, de care aveam acum o nevoie primară, și în literatură.

Poezia română contemporană este o altă piesă importantă în reconstrucția relației mele cu Bucureștiul, pentru că a dat substanță lirică fiecărei experiențe, adăugând o anumită magie vieții mele în această țară. O viață care, în orice caz, nu

dialoguri
literare

voglio abituar-mi. Penso alle disparità sociali e alle psicosi sociali, al randagismo di persone e animali, alla noncuranza, al sentimento di sconfitta che spesso tarpa le ali al talento della generazione cresciuta durante il comunismo, ai paradossi che puoi osservare dappertutto.

Quando hai saputo di voler diventare traduttrice, da dov'è nata questa passione?

Per me, la passione del tradurre passa attraverso la scrittura e la letteratura. Da bambina sognavo di diventare scrittrice ma sono diventata traduttrice, forse anche per l'inconscia paura del fallimento artistico. La traduzione non è mai pura creazione ma piuttosto il ricreare ciò che esiste già, qualcosa di simile alla differenza che c'è tra un artista e un artigiano.

Al di là di questa considerazione, praticando questo meraviglioso mestiere, mi sono resa conto di quanto perfettamente mi si addica e credo di essere davvero

fortunata ad averlo scoperto, visto che non è successo in modo immediato. Amo tradurre perché in generale amo la complessità, tutto ciò che mi costringe a uscire da me, dai miei schemi mentali, e ad entrare in qualcosa di diverso, di altro, ciò che richiede pazienza perché si sviluppa o si apre man mano fino allo splendore, come le scatole cinesi o la poesia, il jazz, i giochi di parole, i nodi complicati da sciogliere, la psicologia. Quindi, la vera risposta a questa domanda potrebbe essere che quella per la traduzione è una passione nata con me, in me da sempre.

Per l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. hai tradotto moltissimi articoli e addirittura un libro. Come hai iniziato a collaborare con la RO.AS.IT.?

Ho scoperto l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. piuttosto rapidamente, credo già nel 2011 o 2012, nell'ambito di un evento culturale in cui ho conosciuto la presidente Ioana Grosaru. All'epoca però mi interessava più che altro scoprire la Romania, parlare romeno e imparare il più possibile sulla cultura romena, e la verità è che evitavo quasi

a fost întotdeauna ușoară. Stabilirea în România nu m-a costat prea mult efort, inclusiv datorită ospitalității sale incredibile, dar după atâția ani și, după ce m-am obișnuit cu aproape totul, la bine și la rău, pentru mine există încă realități inerent românești pe care nu vreau sau nu pot să le accept, cu care nu vreau să mă obișnuiesc. Mă gândesc la inegalitățile și psihozele sociale, la vagabondajul oamenilor și animalelor, la neglijență, la sentimentul de înfrângere care de multe ori taie aripile talentului generației care a crescut în timpul comunismului, la paradoxurile pe care le poți observa peste tot.

Când ai știut că vrei să devii traducătoare, de unde a pornit pasiunea?

Pentru mine, pasiunea pentru traducere trece prin scris și literatură. Când eram copil, visam să devin scriitoare, dar am devenit traducătoare, poate și din cauza unei frici inconștiente de eșecul artistic. Traducerea nu este niciodată creație pură, ci mai degrabă recrearea a ceea ce există deja, ceva similar cu diferența dintre un artist și un artizan.

Dincolo de această considerație, practicând această minunată meserie, mi-am dat seama cât

de perfect mi se potrivește și cred că sunt foarte norocoasă că am descoperit-o, deoarece nu s-a întâmplat imediat. Îmi place să traduc pentru că, în general, îmi place complexitatea, tot ceea ce mă forțează să ies din mine, din schemele mele mentale, și să intru în ceva diferit, în altceva, ceea ce necesită răbdare, pentru că se dezvoltă sau se deschide treptat, până la splendoare, cum e cazul cutiilor chinezești sau al poeziei, jazzului, jocurilor de cuvinte, nodurilor complicate de descălcit, psihologiei. Așadar, răspunsul real la această întrebare ar putea fi

acela că cea pentru traducere este o pasiune născută odată cu mine, aflată în mine dintotdeauna.

Ai tradus pentru Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. numeroase articole, chiar și o carte. Cum ai ajuns să colaborezi cu RO.AS.IT.?

Am descoperit Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. destul de repede, cred că prin 2011 sau 2012, în cadrul unui eveniment cultural unde am cunoscut-o pe doamna președinte Ioana Grosaru. Pe atunci, însă, eram mai interesată să descopăr România, să vorbesc

foto: arhivă personală Elena Mihală

accuratamente gli italiani e tutto ciò che aveva a che fare con l'Italia! La mia collaborazione con l'associazione è iniziata diversi anni più tardi, quando io cercavo un lavoro che mi desse stabilità e prospettive, mentre la RO.AS.IT. cercava un traduttore e, anche in questo caso, non posso che considerarmi fortunata.

Hai un portfolio molto ricco che, oltre alle numerose traduzioni di poesie, prosa letteraria e non fiction, contiene anche articoli apparsi su diverse riviste e pubblicazioni, oltre a un premio di traduzione. In quale postura ti senti più a tuo agio o quale ti offre maggiore soddisfazione?

Partendo dalla premessa che mi piace tradurre tutto ciò che è scritto bene e mi soddisfa come lettrice (per lessico, ritmo o struttura, al di là del genere), e lo faccio a volte solo per me stessa, il mio spazio naturale è di certo quello della traduzione letteraria, soprattutto poetica. Tradurre letteratura per me equivale a un'esperienza che mi passa attraverso e mi riempie. Quando si tratta di poesia, a volte, questo processo può dimostrarsi doloroso ma, scampato questo rischio, mi dà grandissima soddisfazione cesellare i versi appena tradotti, muovermi in equilibrio tra suoni, ritmo e parole, come galleggiando. Tradurre prosa è diverso perché divento la voce narrante che tiene in movimento universi paralleli e questo mi costringe a elaborare un pensiero più complesso, strutturato e onnicomprensivo, che mi sprema di energie ma mi riempie ugualmente di soddisfazione.

Hai tradotto molta poesia romena in lingua italiana. D'altra parte, non nascondi di amare la poesia romena contemporanea per la sua unicità. A quali poeti romeni sei più legata e perché?

Considero la poesia romena contemporanea un fonte di inesauribile stupore e scoperta. Come ho detto, la poesia è apparsa molto presto a creare un legame tra me e questa terra, e all'inizio è stata anche strumento per avvicinarmi all'immaginario di questo popolo, poterne intuire le aspirazioni e le ferite. Inoltre, grazie alla borsa ICR, sono entrata in contatto immediato con scrittori e poeti (soprattutto appartenenti alla generazione dei douămiiști) che spesso mi hanno guidata su strade alternative di conoscenza della poesia romena, trasmettendomi anche le loro preferenze e passioni. Percorrendo queste strade non convenzionali, molto presto ho conosciuto Ioan Es. Pop e la sua poesia e, in tutta sincerità, credo non sarei diventata traduttrice di poesia senza quell'incontro, forse non sarei rimasta nemmeno a Bucarest.

românește și să aflu cât mai multe despre cultura românească, iar adevărul este că îi evitam cu mare grijă pe italiani și tot ce avea legătură cu Italia! Colaborarea mea cu asociația a început câțiva ani mai târziu, când eram în căutarea unui loc de muncă ce putea să-mi ofere stabilitate și perspective, în timp ce RO.AS.IT. căuta un traducător și, din nou, nu pot decât să mă consider norocoasă.

Ai un portofoliu foarte bogat, care cuprinde, dincolo de numeroase traduceri de poezie, proză literară și nonficțiune, și articole apărute în diverse reviste și publicații, fiind chiar premiata pentru unele traduceri. În ce postură te simți cel mai confortabil sau care îți aduce cele mai multe satisfacții?

Plecând de la premisa că îmi place să traduc tot ceea ce este bine scris și mă satisface ca cititoare (în termeni de vocabular, ritm sau structură, dincolo de gen) și o fac uneori doar pentru mine însămi, spațiul meu natural este cu siguranță cel al traducerii literare, în special al poeziei. A traduce literatură echivalează pentru mine cu o experiență care mă învăluie și mă împlinește. Când vine vorba de poezie, uneori acest proces se poate dovedi dureros, dar, trecând peste acest risc, îmi dă o mare satisfacție să cizelez versurile nou traduse, să mă mișc în echilibru între sunete, ritm și cuvinte, ca și cum aș pluti. Traducerea prozei este diferită, deoarece devin vocea naratoare care menține în mișcare universuri paralele și acest lucru mă obligă să elaborez o gândire mai complexă, structurată și atotcuprinzătoare, care mă stoarce de energie, dar mă umple și de satisfacție în același timp.

Ai tradus multă poezie română în limba italiană. Ai mărturisit de altfel că iubești poezia română contemporană, pentru unicitatea ei. De care poeti români te simți mai atașată și de ce?

Consider poezia românească contemporană o sursă de inepuizabilă uimire și descoperire.

Așa cum spuneam, poezia a apărut foarte devreme pentru a crea o legătură între mine și acest pământ, iar la început a fost și un instrument pentru a mă apropia de imaginarul acestui popor, pentru a-i putea percepe aspirațiile și rănille. În plus, datorită bursei ICR, am intrat destul de repede în contact cu scriitori și poeti (aparținând în principal generației douămiiștilor) care m-au îndrumat adesea pe căi alternative de

Ho letto e tradotto tanto in questi anni, a volte per lavoro ma molto per me stessa, affinando man mano i miei strumenti di traduttrice ma anche legandomi e realmente affezionandomi ad autori e testi a cui tornavo quasi ossessivamente. Accanto a Ioan Es. Pop, tra i poeti a me più cari c'è senza dubbio Mariana Marin (ho pubblicato e curato un'antologia di suoi testi, vincitrice del premio di traduzione Gaudeamus nel 2013), la cui sensibilità è talmente simile alla mia da sentirla quasi una cara amica che ha saputo confortarmi e accogliermi per tanto tempo. È poi d'obbligo citare Virgil Mazilescu, Mircea Ivănescu, Justin Panța, Alexandru Mușina e, tra i poeti contemporanei viventi, Dan Sociu, Gabi Eftimie, Vasile Leac.

Nel 2020-2021 sei stata traduttrice senior nel progetto Europeo CELA – Connecting Emerging Literary Artists. Puoi dirci di più su quest'esperienza?

La collaborazione con il progetto Europeo CELA – *Connecting Emerging Literary Artists* è stata un'esperienza interessante in cui ho potuto osservare l'atto del tradurre da un altro punto di vista. Mi è piaciuto molto poter condividere ciò che ho imparato con la pratica, essere capace di guidare qualcuno alle prime armi, sostenendone l'istinto letterario, svelare (o almeno provare a svelare) di quanta grazia abbia bisogno un traduttore per muoversi sul filo sottile che lega comprensione, trasposizione e rispetto dell'originale, fino a restituire un testo che abbia una propria dignità artistica.

Di recente ti sei avvicinata alla traduzione di prosa letteraria (diciamo che *Clanul De Niro / Il Clan De Niro* è stato un incarico di lavoro più che una scelta). Come sei arrivata a tradurre il romanzo *Ora cinque e sette minuti* di Dumitru Crudu e cosa puoi dirci di questa sfida? Raccontaci di più del romanzo.

Tradurre *Ora cinque e sette minuti* è stato davvero una sfida e tutt'altro che semplice, per diversi motivi che vanno dalla quantità, passando per il contenuto e fino allo stile, assolutamente unico. Dumitru Crudu prima di essere prosatore è un poeta di Repubblica di Moldova dalla voce assai particolare (creatore del movimento fraturista alla fine degli anni '90), che perciò usa

cunoaștere a poeziei românești, transmițându-mi totodată preferințele și pasiunile lor. Parcurgând aceste căi neconvenționale, l-am cunoscut foarte repede pe Ioan Es. Pop și poezia sa și, cu toată sinceritatea, cred că nu aș fi devenit traducător de poezie fără acea întâlnire, poate nici nu aș fi rămas în București.

Am citit și am tradus mult în acești ani, uneori pentru muncă, dar mult pentru mine, rafinându-mi treptat instrumentele de traducător, dar și legându-mă și atașându-mă cu adevărat de autori și texte la care mă întorceam aproape obsesiv. Alături de Ioan Es. Pop, printre poeții cei mai dragi mie se numără, fără îndoială, Mariana Marin (am publicat și editat o antologie cu textele ei, care a primit premiul Gaudeamus pentru traducere în 2013), a cărei sensibilitate este atât de asemănătoare cu a mea, încât o simt aproape ca pe o prietenă dragă care a știut să mă aline și să mă adăpostească pentru multă vreme. Trebuie apoi să îi menționez pe Virgil Mazilescu, Mircea Ivănescu, Justin Panța, Alexandru Mușina și, dintre poeții contemporani în viață, Dan Sociu, Gabi Eftimie, Vasile Leac.

În 2020-2021 ai fost traducătoare senior în cadrul proiectului European CELA – Connecting Emerging Literary Artists. Ne poți spune mai multe despre această experiență?

Colaborarea cu proiectul european CELA – *Connecting Emerging Literary Artists* a fost o experiență interesantă în care am putut observa actul traducerii dintr-o altă perspectivă. Mi-a plăcut foarte mult să pot împărtăși ceea ce am învățat prin practică, să pot ghida pe cineva care este la început de drum, să îi susțin instinctele literare, să dezvălui (sau cel puțin să încerc să dezvălui) de câtă grație

are nevoie un traducător pentru a se mișca pe firul subțire care leagă înțelegerea, transpunerea și respectul pentru original, până la restituirea unui text cu demnitate artistică proprie.

Recent ai făcut pasul către traducerea de proză literară (să spunem că *Clanul De Niro / Il Clan De Niro* a fost mai degrabă o sarcină de serviciu, decât o alegere). Cum ai ajuns să traduci romanul *Ora cinci și șapte minute* al lui Dumitru Crudu și ce ne poți spune despre această provocare? Povestește-ne mai mult despre acest roman.

A traduce *Ora cinci și șapte minute* a fost într-adevăr o provocare, deloc ușoară, din mai multe motive, pornind de la cantitate, trecând

la parola in modo diverso da come farebbe un romanziere classico.

Allo stesso tempo, è un autore che conosce a fondo la grande tradizione del romanzo russo, con le introspezioni psicologiche, il gusto del grottesco, i lunghi dialoghi, ma anche la prosa breve americana dal ritmo serrato e le descrizioni concentrate, mescolandone gli elementi fino a ottenere un risultato totalmente personale in termini di stile. Trovare «la voce italiana» di Dumitru Crudu è stata perciò la prima grande scommessa ma, una volta vinta, sono riuscita ad entrare più agevolmente nell'intreccio. Crudu è senza dubbio un abile affabulatore, bravissimo nel raccontare la vita che si muove intorno e dentro ai suoi personaggi, creature fragili o indurite dalla sorte, animati da inarrestabili emozioni, da incertezze, amore o furia, all'interno dei grandi eventi storici che hanno modellato lo spazio del loro vivere.

Mi sono avvicinata alla sua prosa perché, in generale, mi interessa molto lo spazio sovietico e post-sovietico raccontato dall'interno e, nello specifico, lo spazio moldavo in sé, per la sua complessa realtà sociale e culturale. In *Ora cinque e sette minuti*, Crudu racconta la guerra e i suoi effetti in Repubblica di Moldova, nella forma di un romanzo frammentato in prose brevi mescolate dal punto di vista cronologico e tenute insieme da un protagonista dal profilo semi-autobiografico, che seguiamo attraverso la storia della Moldova, dagli anni '50 ad oggi.

Le prose finali dell'opera sono legate all'invasione russa dell'Ucraina nel 2022 (il titolo dell'opera è anche l'ora esatta in cui è iniziata l'invasione), e ne potenziano il messaggio principale, un invito alla pace che l'autore arriva quasi a urlare, descrivendo l'orrore e la disumanizzazione che la guerra genera.

Tra le varie attività svolte finora, c'è stato un progetto che ti è sembrato più impegnativo degli altri?

Finora, il progetto più impegnativo credo sia stato proprio *Ora cinque e sette minuti*. Accanto a tutte le difficoltà concrete che ho già elencato, l'orrore e la disumanizzazione di cui parlo, in certi momenti hanno reso il lavoro ancora più duro, costringendomi a visualizzare nei dettagli immagini che vorrei non esistessero e che traducevo arricciando le labbra di repulsione.

prin conținut, până la stilul absolut unic. Înainte de a fi prozator, Dumitru Crudu este un poet din Republica Moldova cu o voce foarte aparte (creator al mișcării fracturiste la sfârșitul anilor '90), care, prin urmare, folosește cuvântul altfel decât ar face-o un romancier clasic.

În același timp, este un autor care cunoaște foarte bine marea tradiție a romanului rusesc, cu introspecțiile sale psihologice, gustul pentru grotesc, dialogurile lungi, dar și proza scurtă americană rapidă și descrierile concentrate, amestecând elementele pentru a obține un rezultat total personal în ceea ce privește stilul. Găsirea „vocii italiene” a lui Dumitru Crudu a fost așadar primul mare pariu, dar, odată câștigat, am putut intra mai ușor în intrigă. Crudu este, fără îndoială, un povestitor abil, foarte bun în a nara viața care se mișcă în jurul și în interiorul personajelor sale, creaturi fragile sau călitate de soartă, animate de emoții de neoprit, incertitudini, iubire sau furie, în cadrul marilor evenimente istorice care au modelat spațiul trăirii lor.

M-am apropiat de proza sa pentru că, în general, mă interesează foarte mult spațiul sovietic și post-sovietic povestit din interior și, în mod special, spațiul moldovenesc în sine, datorită realității sale sociale și culturale complexe. În *Ora cinci și șapte minute*, Crudu narează războiul și efectele sale în Republica Moldova, sub forma unui roman fragmentat în proze scurte, amestecate cronologic și ținute împreună de un protagonist cu profil semi-autobiografic, pe care îl urmărim de-a lungul istoriei Moldovei, din anii '50 până în prezent.

Proza finală a lucrării este legată de invazia rusă în Ucraina în 2022 (titlul lucrării fiind chiar momentul exact în care a început invazia) și întărește mesajul principal al acesteia, un apel la pace pe care autorul aproape că ajunge să-l strige, descriind oroarea și dezumanizarea pe care războiul le generează.

Din toată activitatea ta de până acum, ai vreun proiect care ți s-a părut mai solicitant ca restul?

Până acum, cel mai provocator proiect cred că a fost tocmai *Ora cinci și șapte minute*. Pe lângă toate dificultățile concrete pe care le-am enumerat deja, oroarea și dezumanizarea despre care vorbesc au făcut munca și mai grea în anumite momente, forțându-mă să vizualizez în detaliu imagini care mi-aș fi dorit să nu existe și pe care le-am tradus cu o grimasă de repulsie.

Oh, Roma, Roma!

Am plecat de la castel cu cea mai frumoasă amintire. Vremea se îndreptase și era numai bine de vizitat Roma. Am luat-o pe niște străduțe înguste care păstrau tradiția arhitecturală a orașului, când am ajuns, din întâmplare, în **Piazza Navona**, o imensă zonă pietonală amplasată pe locul fostului **Circus Agonalis** al împăratului **Domitian**, construit în anul 86 d.Hr. (*navona* pare să fie o alterare a cuvântului *agone* = competiție).

Fostul stadion roman are o formă ovoidală. Gradenele au fost înlocuite cu o serie de clădiri care găzduiesc hoteluri, restaurante și **Chiesa di Sant'Agnese in Agone** (pe acest loc s-a petrecut martiriul Sfintei Agnes, o fecioară de 12 ani ucisă pentru credința ei creștină).

Piazza Navona, una dintre cele mai pitorești și celebre piețe, se remarcă prin cele trei fântâni ale sale. În centru se află **Fontana dei Quattro Fiumi** (Fântâna celor patru râuri) a lui Bernini, fiind și cea mai mare ca dimensiune. Ea a fost ridicată în anul 1651, la cererea Papei Inocențiu al X-lea, și reprezintă cele patru mari fluvii ale continentelor cunoscute atunci: Dunărea (statuia din stânga, care atinge stema papală), Nilul, Gangele și Rio de la Plata. Deasupra capodoperei baroce, care simbolizează puterea papală, tronează un alt obelisc egiptean din granit roșu.

Tot în piață am mai văzut și **Fontana del Moro** ridicată în 1575 de Giacomo della Porta, cu figura maurului care înlănțește un delfin înconjurat de patru tritoni. În celălalt capăt, pe partea de nord a pieței se află Fântâna lui Neptun, creația aceluiași sculptor italian, din anul 1574.

M-am desprins cu greu din cea mai frumoasă piață a Romei și am luat în grabă un autobuz care m-a dus la gara **Termini**, unde aveam întâlnire cu Padre Lino. Părintele mi-a mai oferit încă o lecție de istorie: până la lăsarea serii am „colindat” marile bazine ale Romei (și tot nu am reușit să le vedem pe toate). În districtul **Quirinale** am trecut pe lângă Fântâna lui Moise sau **Fontana dell'Acqua Felice**, cea care a marcat punctul terminus al apeductului Acqua Felice, apeduct antic roman restaurat de către papa Sixtus al V-lea. Ea a fost proiectată și construită de Domenico Fontana, între anii 1585-1588.

Am așteptat să se deschidă (la Roma, bisericile se deschid la ora 16:00) primul obiectiv al vizitei noastre: **Santa Maria Degli Angeli e Dei Martiri** (Sfânta Maria a Îngerilor și a Martirilor) din **Piazza della Repubblica**. Michelangelo Buonarroti a ridicat această bazilică în anul 1562, pe ruinele **Termelor lui Dioclețian**, la comanda papei Pius al IV-lea. Termele împăratului ocupau o suprafață de 14 hectare și erau dotate cu 2.400 de bazine, unde se puteau îmbăia cam 3.000 de persoane simultan. Bazilica a fost integrată cu succes în ruinele termelor imperiale, iar fațada nu te lasă să ghicești că aici se află o biserică de mari dimensiuni, cu plan în cruce.

Sono uscito dal castello con un bellissimo ricordo. Il tempo si era rimesso ed era perfetto per visitare Roma. Ho imboccato delle stradine strette che conservavano la tradizione architettonica della città quando, casualmente, sono sbucato in **Piazza Navona**, un'immensa zona pedonale posizionata nel luogo in cui sorgeva il **Circo Agonale** dell'imperatore **Domiziano**, costruito nell'anno 86 d.C. (*navona* sembra sia un'alterazione della parola *agone* = gara).

Lex stadio romano aveva forma ovale. Le gradinate sono state sostituite da una serie di palazzi che ospitano alberghi, ristoranti e la **Chiesa di Sant'Agnese in Agone** (in questo luogo si è svolto il martirio di Sant'Agnese, una vergine di 12 anni uccisa per la sua fede cristiana).

Piazza Navona, una delle piazze più pittoresche e celebri, è famosa anche per le sue tre fontane. Al centro c'è la **Fontana dei Quattro Fiumi** del Bernini, la maggiore per dimensioni. È stata eretta nell'anno 1651, su richiesta di Papa Innocenzo X, e rappresenta i quattro grandi fiumi dei continenti allora conosciuti: il Danubio (la statua di sinistra, che tocca lo stemma papale), il Nilo, il Gange e il Rio de la Plata. A sovrastare il capolavoro barocco, che rappresenta il potere papale, troneggia un altro obelisco egiziano di granito rosso.

Sempre nella piazza ho visto anche la **Fontana del Moro**, costruita nel 1575 da Giacomo della Porta, in cui la figura del moro addomestica un delfino circondato da quattro tritoni. Sull'altra estremità, nella parte nord della piazza, si trova la Fontana di Nettuno, creazione dello stesso scultore italiano, del 1574.

Ho lasciato con difficoltà la più bella piazza di Roma e ho preso di corsa un autobus per la Stazione **Termini**, dove avevo un appuntamento con Padre Lino. Il sacerdote mi ha offerto ancora una lezione di storia: fino al tramonto abbiamo vagato per le grandi basiliche romane (e ad ogni modo non siamo riusciti

de
Florin Epure

traduzione
Clara Mitola

3
partea a treia
parte terza

Piața Navona

Piazza Navona

IANUARIE · MARTIE

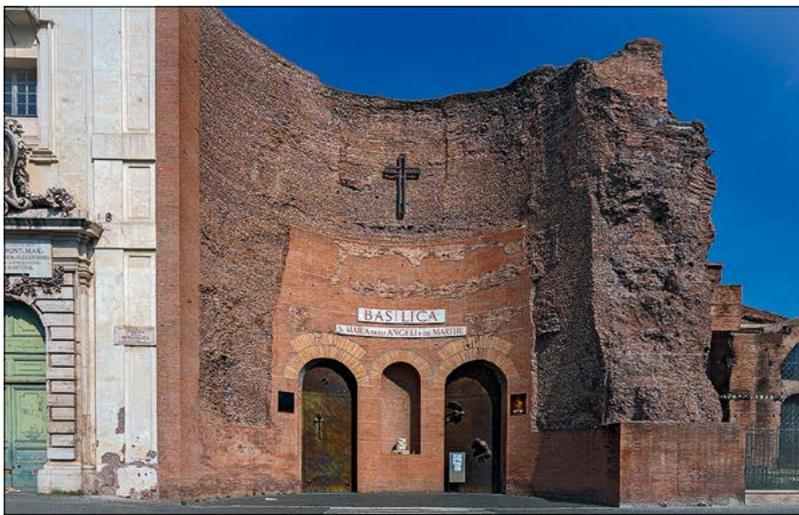

foto: wikipedia.org

Sfânta Maria a Îngerilor și a Martirilor

Santa Maria Degli Angeli e Dei Martiri

Hramul bisericii din interiorul sitului arheologic al termelor lui Dioclețian nu a fost ales întâmplător, întrucât acesta a rămas în istorie ca un mare prigonitor al creștinilor. Se spune că aceste terme au fost ridicate cu sclavi creștini.

Faima acestei basilici a adus-o și linia meridianului desenată pe podea. O nișă din peretele care e parte din băile romane originale permite soarelui să se reflecte de-a lungul unei linii pe podea. Observarea mișcării soarelui pe acest curs a permis verificarea acurateții calendarului gregorian. Razele soarelui parcurg de-a lungul anului toată linia, marcând cu precizie solstițiile și echinocțiile. Lucrarea îi aparține lui Francesco Bianchini, la cererea papei. Aici am găsit mai multe opere de artă și un mic muzeu al lui Galileo Galilei.

Absida bazilicii Santa Maria Maggiore, detalii

Abside della Basilica di Santa Maria Maggiore a Roma, particolare

Urcăm pe **Esquilino**, una dintre cele șapte coline ale Romei, unde Padre Lino îmi vorbește, cu frenezie, despre minunea care a stat la baza fondării **Basilicii Santa Maria Maggiore** (obiectiv UNESCO), singura care mai păstrează structuri paleocreștine. Într-o noapte de vară, a anului 358,

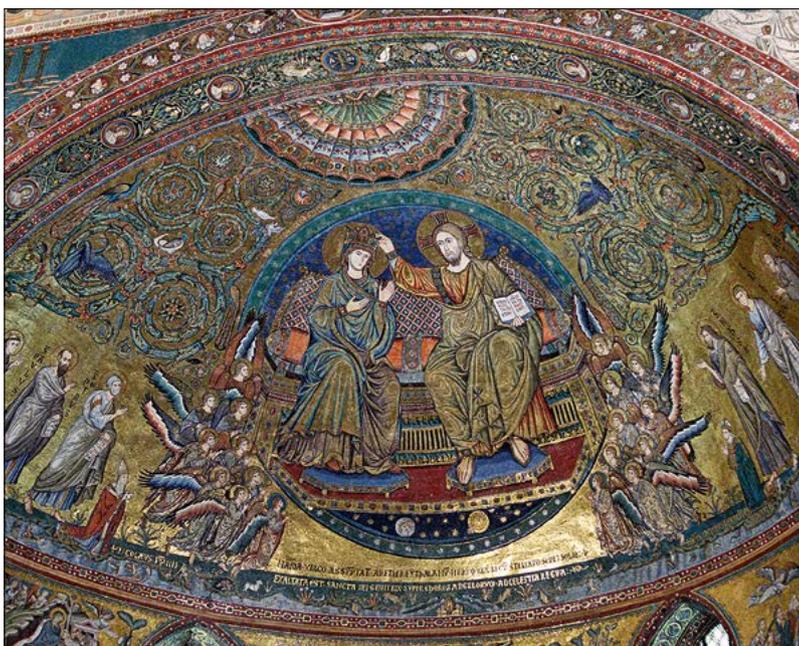

foto: wikipedia.org

Fecioara Maria a apărut în visele a trei persoane: Papa Liberius, Giovanni, un patrician nobil și bogat din Roma, și soția acestuia. Această familie bogată nu avea copii și dorea să-și doneze averea pentru a

a vederle toate). Nel distretto del **Quirinale** siamo passati accanto alla Fontana del Mosè o **Fontana dell'Acqua Felice**, che segna il punto finale dell'Aqua Felix, antico acquedotto romano restaurato da Papa Sisto V. La struttura è stata progettata e costruita da Domenico Fontana, tra il 1585 e il 1588.

Abbiamo aspettato si aprisse (a Roma, le chiese aprono alle 16:00) il primo obiettivo della nostra visita: **Santa Maria Degli Angeli e Dei Martiri**, in **Piazza della Repubblica**. Michelangelo Buonarroti ha costruito questa basilica nel 1562, sulle rovine delle **Terme di Diocleziano**, per volere di Papa Pio IV. Le terme dell'imperatore occupavano una superficie di 14 ettari ed erano dotate di 2.400 vasche, in cui potevano fare il bagno circa 3.000 persone contemporaneamente. La basilica è stata integrata con successo nelle rovine delle terme imperiali e la facciata non ti lascia indovinare che qui si trovi una chiesa di grandi dimensioni, con pianta a croce.

La titolatura della basilica all'interno del sito archeologico delle terme di Diocleziano non è stato il frutto di una scelta casuale, poiché l'imperatore è passato alla storia come un grande persecutore di cristiani. Si dice che queste terme siano state costruite da schiavi cristiani.

La fama di questa basilica si deve anche alla linea del meridiano disegnata sul pavimento. Una nicchia nella parete, parte dei bagni romani originali, lascia che il sole si rifletta lungo una linea sul pavimento. L'osservazione del movimento del sole su questo percorso ha permesso di verificare l'accuratezza del calendario gregorian. I raggi del sole percorrono l'intera linea durante un anno, segnando con precisione i solstizi e gli equinozi. L'opera appartiene a Francesco Bianchini, su richiesta del Papa. Qui ho trovato numerose opere d'arte e un piccolo museo dedicato a Galileo Galilei.

Risaliamo l'**Esquilino**, uno dei sette colli di Roma, dove Padre Lino mi racconta freneticamente del miracolo su cui si è basata la fondazione della **Basilica di Santa Maria Maggiore** (fondo UNESCO), l'unica ad aver conservato la struttura paleocristiana. In una notte d'estate, dell'anno 358, la Vergine Maria è apparsa in sogno a tre personaggi: Papa Liberio, il gentilizio Giovanni, un nobile e ricco patrizio romano, e sua moglie. Questa agiata famiglia non aveva figli e desiderava donare i propri averi per costruire un luogo di culto. La Santa Vergine ha detto loro di erigere una chiesa in un determinato luogo dove, nella mattina del 5 agosto, avrebbero visto della neve. A partire da questo fatto fuori dal comune (la neve nel mese di agosto!), il Papa, insieme alla famiglia nobile, ha edificato un primo santuario con questo nome, «Santa Maria della Neve». A partire dall'anno 431, Papa Sisto III ha ricostruito l'antica basilica con le dimensioni di oggi. Nel tempo hanno avuto luogo molte trasformazioni, ma le colonne e i 36 mosaici sono stati conservati fino ai nostri giorni.

Il mosaico al di sopra dell'altare rappresenta l'incoronazione della Vergine, realizzata nell'anno 1295 da Jacopo Torriti. Su ogni lato della navata ci sono molteplici cappelle, ognuna con un suo stile e una specifica bellezza. La più famosa è la **Cappella Paolina** (o **Borghese**), realizzata nel 1611 da Flaminio Ponzio, all'epoca di Paolo V, mentre sull'altare è venerata da secoli l'icona miracolosa

zidi un lăcaș sfânt. Sfânta Fecioară le-a spus să ridice o biserică într-un anumit loc, unde în dimineața de 5 august vor vedea zăpadă. Pornind de la acest fapt ieșit din comun (zăpadă în luna august!), papa, împreună cu acea familie, a ridicat primul sanctuar cu acest nume: „Sfânta Maria a Zăpezii”. Începând cu anul 431, papa Sixt al III-lea a reconstruit bazilica veche la dimensiunile de azi. De-a lungul timpului au avut loc multiple transformări, dar s-au menținut până azi coloanele și cele 36 de mozaicuri.

Mozaicul de deasupra altarului reprezintă încoronarea Fecioarei, realizat în anul 1295 de Jacopo Torriti. Pe fiecare parte a navei sunt o mulțime de capele, fiecare cu stilul artistic și frumusețea ei. Cea mai cunoscută este **capela paulină** (sau **borghesiana**), realizată în anul 1611 de către Flaminio Ponzio, în timpul papei Paul al V-lea, iar în altar este venerată de secole icoana miraculoasă a Maicii Domnului, **Salus populi romani**. Bazilica este necropola mai multor papi. Tot aici este și mormântul Paulinei Bonaparte, sora lui Napoleon și al talentatului sculptor Gian Lorenzo Bernini. Exact în partea opusă, se află capela Sixtină, care excelează prin frumusețea frescelor, iar aici este înmormântat papa Sixt al V-lea.

Plafonul bisericii este impresionant. O mulțime de casete din lemn aurit au fost realizate în timpul Renașterii. Turnul bazilicii este cel mai înalt din Roma (75 de metri), ridicat în veacul al XIII-lea de papa Grigore al IX-lea.

Santa Maria Maggiore mai este numită și „Liberiană”, în amintirea Papei Liberiu care a fondat-o, și este considerată mama tuturor bisericilor din Roma și din lume dedicate Fecioarei Maria.

În această impresionantă bazilică am asistat la *Via Crucis*, o slujbă specială care se ține în fiecare zi de vineri, urmată de *Santa Messa* (Sfânta Liturghie).

Padre Lino îmi arată că trecem pe lângă **Institutul Pontifical Oriental**, o instituție de învățământ superior catolic realizată în anul 1917, în vremea papei Benedict al XV-lea. Îmi povestește, cu nostalgie, de perioada anilor de studiu de aici.

Foto: wikipedia.org

della Madonna, **Salus populi romani**. La basilica è la necropoli di numerosi pontefici. Sempre qui c'è la tomba di Paolina Bonaparte, sorella di Napoleone, e del talentoso scultore Gian Lorenzo Bernini. Esattamente nella parte opposta, si trova la Cappella Sistina, che eccelle per la bellezza dei suoi affreschi, e in cui è sepolto Papa Sisto V.

Il soffitto della chiesa è impressionante. Moltitudini di cassette in legno dorato sono state realizzate durante il Rinascimento. La torre della basilica è la più alta di Roma (75 metri), costruita nel XIII secolo da Papa Gregorio IX.

Santa Maria Maggiore è chiamata anche «Liberiana», in ricordo di Papa Liberio che l'ha fondata, ed è considerata la madre di tutte le chiese di Roma e del mondo dedicate alla Vergine Maria.

In questa impressionante basilica ho assistito alla *Via Crucis*, la messa speciale che si tiene ogni venerdì, seguita dalla *Santa Messa*.

Padre Lino mi spiega che stiamo passando accanto al **Pontificio Istituto Orientale**, una scuola cattolica di studi superiori, realizzata nell'anno 1917, all'epoca di Papa Benedetto XV. Mi racconta con nostalgia dei suoi anni di studio qui.

Basilica Santa Maria Maggiore

Basilica di Santa Maria Maggiore

Foto: wikipedia.org

Basilica Santa Maria Maggiore, interior

Basilica di Santa Maria Maggiore, interno

Poiché questo numero della rivista ha visto la luce della stampa nel mese di Marzo, mese in cui sono festeggiate le donne, vi proponiamo la lettura di un'intervista a due imprenditrici italiane, stabilitesi in Romania. Accanto alla storia di successo di alcune donne, da cui possiamo trarre ispirazione, queste pagine ci sembrano significative perché possiamo farci un'idea, come all'interno di un arco di connessione temporale, di ciò che ha significato essere emigrati in Romania anche 150 anni fa, quando gli antenati dei membri dell'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. hanno raggiunto questa terra. È molto probabile che abbiano avuto la stessa esperienza rispetto alla semplicità con cui un italiano può integrarsi nello spazio romeno, alla facilità del comprendere la lingua, ai gruppi misti di italiani e romeni in cui vivevano, ma anche rispetto al bisogno di conservare la propria identità, bisogno riflesso nei raduni italiani e nelle varie forme di organizzazione, come ad esempio le società di beneficenza e di mutuo soccorso italiane.

Pentru că acest număr al revistei a văzut lumina tiparului în luna Martie, o lună în care sărbătorim femeia, vă propunem spre lectură un interviu cu două italiene antreprenoare stabilite în România. Dincolo de povestea de succes a unor femei, care poate să inspire, aceste pagini ni se par semnificative pentru că ne pot face o idee, ca un arc peste timp, despre ceea ce însemna să fii emigrant în România chiar și acum 150 de ani, când strămoșii membrilor Asociației Italianilor din România - RO.AS.IT. au poposit pe aceste meleaguri. E foarte posibil ca și ei să fi simțit la fel în privința ușurinței cu care un italian se poate integra în spațiul românesc, facilității înțelegerii limbii, grupurilor mixte de italieni și români în care trăiau, dar și a nevoii de a-și păstra totuși identitatea, nevoie reflectată în adunările italienilor și în diferitele forme de organizare, cum erau societățile de binefacere și ajutor reciproc italiene, de exemplu.

Monia e Rosita. «È facile e piacevole essere italiani e allo stesso tempo sentirsi a casa in Romania!»

intervista e traduzione · intervii și traducere

Raluca Lazarovici
Verș

foto
archivio dell'autrice
· arhiva autoarei

Monia Totti e Rosita Barbara Vico sono molto amiche. Si incontrano regolarmente, trascorrono del tempo insieme e condividono interessi comuni. Fanno parte dei consigli di amministrazione di aziende familiari italiane: Monia è CEO e lavora con il padre, fondatore dell'azienda, che ora la affianca, in un'azienda importatrice e distributrice di macchine e accessori per il verde pubblico e privato e l'orticoltura, mentre Rosita lavora con il fratello maggiore in una fabbrica di pigmenti per vernici industriali. Le sedi operative delle loro aziende si trovano nell'area metropolitana di Oradea, in campagna, nel «profondo» Bihor, ma loro vivono a Oradea. Sono membri attivi dell'Associazione degli Italiani in Bihor, coinvolte nell'organizzazione di eventi come spettacoli di beneficenza, raccolte di fondi per varie cause benefiche, incontri sociali conviviali tra soci. Entrambe hanno frequentato corsi di lingua romena e hanno preferito farlo in tandem proprio per l'amicizia che le unisce.

Monia Totti și Rosita Barbara Vico sunt foarte bune prietene. Se întâlnesc cu regularitate, petrec timp împreună și au interese comune. Fac parte din conducerea unor firme de familie cu capital italian: Monia este manager general și lucrează cu tatăl ei, fondatorul firmei, care acum o flanchează, la o companie importatoare și distribuitoare de mașini și accesorii pentru spațiile verzi și horticultură, iar Rosita lucrează cu fratele ei mai mare, la o fabrică de pigmenti pentru vopseluri industriale. Sediile operative ale companiilor lor se află în localitățile din zona metropolitană a orașului Oradea, în mediul rural, în Bihorul „profund”, dar ele locuiesc la Oradea. Sunt membre active ale Asociației Italianilor din Bihor, se implică în organizarea evenimentelor, precum spectacole cu scop de binefacere, strângere de fonduri pentru diferite cauze caritabile, întâlniri conviviale de socializare. Ambele au frecventat cursuri de limba română și au preferat să o facă în tandem. De asemenea, au solicitat de

Sempre insieme hanno richiesto più volte visite guidate e lezioni sulla storia e la cultura locale e nazionale dell'area multiculturale di Oradea e Bihor. Hanno un rapporto di fiducia, intellettualmente ed emotivamente stimolante, un'amicizia collaudata e confermata nel tempo.

Sono d'età simili, sono appena oltre il fiore degli anni ma sono sempre giovanissime. Rosita è nata e cresciuta a Macerata, mentre Monia è romagnola, originaria di Lugo, Ravenna. Entrambe sono single, il che rende la loro amicizia ancora più stretta e dinamica. Hanno entrambe studiato giurisprudenza, una a Macerata, l'altra a Bologna. Anche i loro percorsi professionali hanno molte affinità, avendo entrambe lavorato a contatto con clienti e fornitori diretti in piccole aziende familiari nelle loro città d'origine. Entrambe hanno deciso ad un certo punto di cambiare radicalmente la loro vita e così, circa 10 anni fa, il destino le ha portate in Romania, che, in una certa maniera, ha dato un nuovo senso alla loro vita, come una seconda giovinezza. Sono entrambe cattoliche praticanti e ogni domenica partecipano alla messa in italiano, tenuta dalla Diocesi Cattolica di Oradea e dall'Ordine Orionino presso la Chiesa Cattolica di Oradea. Nell'Associazione degli Italiani in Bihor (AIB), dove si sono anche incontrate, trovano il terreno fertile che nutre le loro radici italiane.

Rosita: *Per me l'AIB è un modo per ritrovarmi in una comunità linguistica e culturale con altre persone come me, e credo che questo sia importante vivendo all'estero, perché quando sei lontano da casa, ti mancano le tradizioni, anche la lingua madre, il modo di sentire e di fare tipico di una nazione, bello o meno bello che sia... Ti mancano e quindi è una necessità, secondo me. Mi ha fatto piacere trovare questa associazione, «Italiani in Bihor», dove trovo anche persone che vivono in Romania da 15-20 anni, quindi forse sono più adattate e conoscono meglio la cultura e la storia della Romania. Quindi è un modo non solo per preservare la nostra identità, ma anche per imparare cose interessanti e utili sul Paese in cui viviamo.*

mai multe ori tururi ghidate și lecții de istorie locală și națională, precum și de cultură a spațiului multicultural bihorean. Există între ele o relație de încredere, stimulantă intelectual și afectiv, de prietenie testată și confirmată de-a lungul timpului.

Au vârste apropiate, trecute de prima tinerețe, dar mereu tinere. Rosita s-a născut și a crescut la Macerata, în vreme ce Monia e originară din Lugo, Ravenna, e romagnola. Ambele sunt necăsătorite, ceea ce face ca prietenia lor să fie și mai strânsă și mai dinamică. Au studii asemănătoare, în drept, una la Macerata, cealaltă la Bologna. Și parcursul lor profesional prezintă multe asemănări, ambele au lucrat în contact cu clienți direcți și furnizori în mici firme de familie în localitățile de proveniență. Ambele au decis la un moment dat să facă o schimbare radicală a propriei vieți și, astfel, în urmă cu aproximativ 10 ani, destinul le-a purtat în România, care, într-un anume fel, a dat un nou sens vieților lor, ca o a doua tinerețe. De asemenea, amândouă se declară catolice practicante și frecventează în fiecare duminică serviciul divin în italiană, organizat de Episcopia Catolică de Oradea și ordinul orionin, la biserica catolică din Cetatea Oradea. În Asociația Italianilor din Bihor (AIB), unde s-au și cunoscut, găsesc solul fertil care le nutrește rădăcinile italiene.

Rosita: *Pentru mine AIB este o modalitate de a mă regăsi într-o comunitate de limbă și cultură cu alte persoane ca mine, și asta cred că este important trăind în străinătate, pentru că, atunci când ești departe de casă, tradițiile, chiar și limba maternă, modul de a simți și a face lucrurile tipice unei națiuni, fie că sunt bune sau rele, îți lipsesc... Ți-e dor de ele și, deci, este o necesitate, după părerea mea. M-am bucurat că am găsit această asociație, „Italiani in Bihor”, unde găsesc oameni care locuiesc în România de 15-20 de ani, deci poate sunt mai adaptați și cunosc mai bine cultura și istoria României. Este, deci, o modalitate nu doar de a ne păstra identitatea, dar și de a afla lucruri interesante și utile despre țara în care trăim.*

Monia adaugă: *Sunt de acord! În afară de faptul că m-am implicat în treburile asociației, ceea ce simt tot mai mult astăzi și nu am simțit în primii ani de ședere în România este că aș vrea să avem în asociație mai mulți români, pentru că altfel risți să te izolezi. Noi trăim într-o lume care este românească și, deci, după părerea mea, este corect și binefăcător să aducem în asociație și români, dintre persoanele apropiate, prieteni sau rude. Acesta este un schimb cultural veritabil, după părerea mea, și asta trebuie să prioritizăm: acceptarea reciprocă și schimburile culturale, adică mai multă integrare... A-ți păstra identitatea este o necesitate și este importantă, dar acest lucru nu exclude integrarea, pentru că putem rămâne o comunitate cu caracteristici proprii, cu propriile tradiții, dar mereu în contact și în comunicare*

Monia aggiunge: *Sono d'accordo! A parte il fatto che sono stata coinvolta nelle attività dell'associazione, quello che sento sempre di più oggi e che non sentivo nei primi anni della mia permanenza in Romania è che mi piacerebbe avere più romeni nell'associazione, perché altrimenti si rischia di isolarsi. Viviamo in un mondo che è romeno e, quindi, secondo me, è giusto e vantaggioso portare i romeni nell'associazione, tra le persone che ci sono vicine, amici o parenti. Questo è un vero e proprio scambio culturale, secondo me, ed è questo che dobbiamo privilegiare: l'accettazione reciproca e gli scambi culturali, cioè una maggiore integrazione... Preservare la propria identità è una necessità ed è importante, ma questo non esclude l'integrazione, perché possiamo rimanere una comunità con le proprie caratteristiche, con le proprie tradizioni, ma sempre in contatto e in comunicazione con la società che ci circonda, non solo attraverso rapporti professionali, ma soprattutto interpersonali, di amicizia e di fiducia reciproca.*

Non è quindi la multiculturalità ma l'interculturalità che vogliono le «ragazze», come si definiscono e vengono chiamate.

Ma una cosa rimane fuori dalle trattative: il cibo italiano. Quello non si tocca! È proprio quello che considerano insostituibile e che spesso portano dall'Italia o trovano nei tanti negozi italiani di Oradea. Grazie a questo profondo attaccamento degli italiani alla loro cucina, il sapore italiano sta diventando sempre più importante a Oradea e più accessibile a tutti.

Monia: *La cosa che mi piace e che vedo nella mia azienda è che, una volta istituita una pausa pranzo per tutti, dalle 12:30 alle 13:00, in uno spazio comune dedicato, dove si può cucinare e chiacchierare come amici, ognuno contribuisce al pranzo comune, secondo le proprie possibilità. La maggior parte delle persone porta cibo romeno, e noi italiani portiamo cibo italiano o cuciniamo la pasta, quindi ora c'è questo scambio culturale a pranzo... Per esempio, non tolgono mai dalla tavola e da quasi tutti i piatti il Parmigiano Reggiano, che ci chiedono persino di portare quando andiamo in Italia, o l'olio d'oliva di qualità. Poi ora tutti bevono il caffè espresso, senza zucchero. Allo stesso tempo, mi rendo conto che un caffè ora mi dura una buona mezz'ora, quindi c'è questo scambio, un'influenza reciproca. Il pranzo è il momento preferito della giornata, un momento di ristoro delle energie e del tono generale, perché condividiamo non solo tutto il cibo, ma anche opinioni, idee, battute e, senza accorgercene, affetto reciproco. I rapporti non sono più solo collegiali, ma di amicizia, spesso per tutta la vita, un naturale e continuo fare squadra.*

Raluca Vereș: Cosa significa per voi l'identità italiana? Come la manifestate? Come la vivete nella vita di tutti i giorni?

Rosita: *Devo dire che apprezzo di più la mia identità italiana da quando vivo all'estero. Di*

cu societatea care ne inconjoară, nu doar prin relații profesionale, dar mai ales interumane, de prietenie și încredere reciprocă.

Așadar, nu multiculturalitate, ci interculturalitate, doresc „fetele”, așa cum își spun și li se spune când se vorbește despre ele.

Un lucru, însă, rămâne în afara negocierilor: mâncarea italienească. Este ceea ce consideră ca fiind de neînlocuit și pe care adesea și-o aduc din Italia sau o găsesc în numeroasele magazine italienești din Oradea. Datorită acestui atașament profund al italienilor față de bucătăria originilor, amprenta italienească devine tot mai pregnantă la Oradea și mai la îndemână pentru oricine.

Monia: *Lucrul care îmi place și pe care îl văd în cadrul companiei mele este că, odată ce am instituit pentru toată lumea pauza de masă, de la 12:30 la 13:00, într-un spațiu comun dedicat, unde se poate găti și sta de vorbă ca între prieteni, fiecare contribuie cu ceva la prânzul comun, pe măsura posibilităților. Cei mai mulți aduc mâncare românească, iar noi, cei câțiva italieni, aducem mâncare italienească sau gătim paste, așa că acum există acest schimb cultural la ora de masă... De pildă, nu lipsește niciodată de pe masă și din aproape orice fel de mâncare parmezanul Reggiano, pe care chiar ne roagă să-l aducem când mergem în Italia, sau uleiul de măsline de calitate, iar acum toată lumea bea cafea scurtă, espresso, fără zahăr. În același timp, îmi dau seama că pe mine acum o cafea mă ține și o jumătate de oră bună, deci există acest schimb, o influențare reciprocă. Prânzul este momentul preferat al zilei, de împărsărire a energiilor și a tonusului general, pentru că împărțim nu doar toate mâncărurile, dar și păreri, idei, glume și, fără să ne dăm seama, afecțiune unii față de alții. Relațiile nu mai sunt doar colegiale, ci de prietenie, adesea pe viață, un teambuilding natural și continuu.*

Raluca Vereș: Ce înseamnă pentru voi identitatea italiană? Cum o manifestați? Cum o trăiți în viața de zi cu zi?

Rosita: *Trebuie să spun că îmi apreciez mai mult identitatea italiană de când locuiesc în străinătate. În consecință îmi apreciez mai mult și țara, și anumite caracteristici, ca de pildă inventivitatea,*

Monia și Rosita.

„E ușor și plăcut să fii în același timp italian și să te simți acasă în România!”

consequenza apprezzamento di più il mio Paese e alcune caratteristiche, come l'inventiva, come il fatto che noi italiani siamo sempre alla ricerca di soluzioni alle varie situazioni che ci si presentano, che siamo leader in termini di creatività, di bellezza – bellezza in senso largo: bellezza architettonica, nelle arti, anche nell'arte della conversazione, cioè integriamo l'aspetto estetico e il buon gusto nella vita quotidiana: dal cibo, all'abbigliamento, agli accessori. È una questione di stile e di raffinatezza che ci caratterizza come nazione ed è riconoscibile ovunque. L'Italia è un Paese bello e apprezzato anche per la sua natura e il suo assetto urbanistico, la lingua è una delle più piacevoli e imparate proprio perché è musicale ed espressiva, quindi l'italianità è sempre stata considerata un fiore all'occhiello di tutto il mondo ed è per questo che viene sempre guardata con ammirazione.

Monia: *Concordo! Inoltre, in Romania l'attaccamento all'antica Roma, i cui discendenti siamo noi che parliamo lingue romaniche, è estremamente palpabile, ancor più che in Italia. Il legame linguistico e culturale con i romeni è così evidente, e questo ci permette di conservare facilmente la nostra identità e, allo stesso tempo, di integrarci facilmente nella società romena. È facile e piacevole essere italiani e allo stesso tempo sentirsi a casa in Romania! Viaggiando spesso per la Romania, mi piace parlare con le persone, anche se non parlano bene la lingua. Quando inizio una conversazione, dopo le prime parole, quasi senza eccezione, tutti mi propongono spontaneamente: «Parliamo italiano!». Così iniziamo a parlare un italiano-romeno che ci fa sentire tutti rilassati! L'importante è che ci si capisca, che ci sia apertura e disponibilità da entrambe le parti.*

In un mondo di imprenditori uomini, Monia e Rosita sono ancora una minoranza, ma il trend della presenza femminile italiana a Oradea è in crescita. Il passaparola lavora, la città colpisce per la sua bellezza unica, la moltitudine di edifici in stile liberty, l'atmosfera cosmopolita e tollerante. Le imprenditrici della comunità italiana, come Monia e Rosita, non si sentono sole, anzi, vivono in piena armonia tra la loro vita professionale e quella privata.

Spesso scrivo della Romania sui social media: «La Romania è così bella!» – per esempio – e ricevo commenti come: «Ah, ora sei romena!». Certo, te lo dicono scherzando, ma c'è anche un po' di rimprovero, cioè: «ricordati chi sei». Ma io mi ricordo, so chi sono... Gli italiani tengono molto alla loro identità, alla loro italianità, alla loro cultura e al loro Paese. È normale che quando sento la canzone «Romagna mia», quando vedo la bandiera italiana o quando sento il nostro inno, mi commuovo... ovunque mi trovi nel mondo.

Non ci credevo, ma quando sono in Italia mi manca la Romania e viceversa, ora sono metà e metà... Sono sulla strada giusta, almeno nella mia anima... (Monia Totti)

ca și faptul că întotdeauna noi, italienii, căutăm soluții la diversele situații cu care ne confruntăm, că suntem lideri din punctul de vedere al creativității, al frumuseții – frumusețea în sens larg: frumusețea arhitecturală, în arte, chiar și în arta conversației, adică integrăm aspectul estetic și bunul-gust în viața de zi cu zi: de la mâncare, îmbrăcăminte și accesorii. Există un stil și un rafinament care ne caracterizează ca națiune, recognoscibile oriunde. Italia este o țară frumoasă și apreciată și prin relief și aspectul ei urbanistic, limba este una dintre cele mai plăcute și învățate doar pentru că e muzicală și expresivă, prin urmare, italianitatea a fost dintotdeauna considerată o pană la pălărie a întregii lumi și de aceea este privită întotdeauna cu admirație.

Monia: *În plus, în România, atașamentul față de Roma antică, ai cărei descendenți suntem noi, popoarele vorbitoare de limbi neolatine, este extrem de palpabil, chiar mai mult decât în Italia. Legătura de limbă și cultură cu românii este atât de evidentă, iar acest lucru ne face să ne păstrăm cu ușurință identitatea și, în același timp, să ne integrăm fără dificultate în societatea românească. E ușor și plăcut să fi în același timp italian și să te simți acasă în România! Fiind mult în delegație prin țară, îmi place să vorbesc cu oamenii, chiar dacă nu vorbesc bine limba. Când încep o conversație, după primele cuvinte, aproape fără excepție, mi se propune spontan: «Hai să vorbim în italiană!». Așa că începem să vorbim o italo-română care ne face să ne simțim relaxați cu toții! Ceea ce este important e că ne înțelegem, că există deschidere și disponibilitate de ambele părți.*

Într-o lume a bărbaților antreprenori, Monia și Rosita, sunt încă în minoritate, dar tendința de prezență italiană feminină la Oradea este în creștere. *Passaparola* funcționează, orașul impresionează prin frumusețea unică în România, a multitudinii clădirilor Art Nouveau, a atmosferei cosmopolite și tolerante. Femeile antreprenor din comunitatea italiană, ca Monia și Rosita, nu se simt stinghere, dimpotrivă trăiesc în deplină armonie între viața profesională și cea privată.

Despre România scriu adesea pe rețelele de socializare: «Ce frumoasă e România!» – de exemplu – și primesc comentarii: «Ah, de-acum ești româncă!». Bineînțeles, ți se spune în glumă, dar este și un pic de reproș, adică: «adu-ți aminte cine ești», dar eu îmi amintesc, știu cine sunt... Italienii țin mult la aspectul identitar, la italianitate, la cultura și țara lor. E normal ca atunci când aud melodia «Romagna mia», când văd steagul italian sau când aud imnul nostru, să mă emoționez... oriunde m-aș afla în lume.

Nu credeam, dar când sunt în Italia mi-e dor de România și viceversa, acum sunt jumătate și jumătate... Sunt pe drumul cel bun, cel puțin sufletește... (Monia Totti)

Târgurile Generozității

de

Cătălin Miruna
elevă a Colegiului
Național „Gheorghe
Șincai”, București
· aluna del
Collegio Nazionale
«Gheorghe Șincai»,
Bucarest
Daniela Ducu
profesor de limba
italiană, Liceul
Teoretic „Dante
Alighieri”,
București · prof.ssa
di lingua italiana,
Liceo Teorico
«Dante Alighieri»,
Bucarest

traduzione

Clara Mitola

foto

archivio dell'autrice
· arhiva autoarei

Ca în fiecare an, în prag de sărbători, cu mic, cu mare, ne unim forțele pentru a ajuta copii din zone defavorizate, copii și tineri care întâmpină diferite probleme, cel mai adesea de natură financiară. Eforturile noastre, ale tuturor, se concretizează cel mai adesea sub forma unor Târguri ale Generozității. Cu această ocazie, profesori, elevi, părinți și bunici punem umăr lângă umăr și transformăm suferința unor copii în momente de bucurie, chiar și dacă e vorba doar de scurte astfel de clipe. Momente normale care se tot repetă pentru o bună parte dintre noi, dar atât de rare și speciale pentru cei aflați în situații de grea încercare.

Iarna trecută nu a făcut excepție, așadar noi, cei de la Liceul Teoretic „Dante Alighieri”, ne-am reunit pentru a veni în sprijinul comunității construite în jurul Asociației **Bucurie în Dar**, asociație non-profit care se ocupă de membrii defavorizați din jurul Bucureștiului. În parteneriat cu ei, dar și cu Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT., am pus bazele unei noi ediții a Târgului de Crăciun organizat de profesorii și elevii liceului, cu sprijinul neprețuit al părinților și bunicilor acestora. Pragul ne-a fost călcat inclusiv de foști elevi care s-au bucurat de bunățile propuse de standurile claselor de gimnaziu și de liceu, dar și de atmosfera de sărbătoare instalată pe holurile liceului, devenite neîncăpătoare pentru multitudinea de participanți.

În cele ce urmează veți regăsi povestea spusă chiar de unul dintre vizitatorii noștri, o fostă elevă care nu ezită să revină la noi ori de câte ori simte nevoia de a se reuni cu cei care au însoțit-o în anii de formare cei mai importanți, de când era în clasa pregătitoare și până la finalizarea studiilor gimnaziale. Ca orice poveste care se respectă, vom începe cu... „A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti...”

Vă urăm lectură plăcută, mai ales că nu a trecut mult de când am sărbătorit **Ziua Internațională a Cititului Împreună** (16 februarie), un eveniment destinat deopotrivă celor mici și celor mari, în care activitatea principală este cea de a citi împreună, promovând lectura drept element esențial necesar dezvoltării armonioase a fiecăruia dintre noi.

Come ogni anno, a ridosso delle feste, tutti noi uniamo le forze per aiutare i bambini che vivono in zone svantaggiate, bambini e ragazzi che affrontano diversi problemi, più che altro di natura economica. I nostri sforzi, quelli di tutti, prendono soprattutto la forma delle Fiere della Generosità. Per l'occasione, docenti, alunni, genitori e nonni, tutti collaboriamo e trasformiamo la sofferenza di alcuni bambini in momenti di gioia, anche se si tratta solo di brevi istanti. Momenti normali che continuano a ripetersi per buona parte di noi, ma così rari e speciali per chi si trova in situazioni complicate.

Lo scorso inverno non è stato diverso, perciò noi del Liceo Teorico «Dante Alighieri» ci siamo riuniti per sostenere la comunità costruita intorno all'Associazione **Bucurie în Dar** (Gioia in Regalo – N.d.T.), associazione no profit che si occupa dei membri svantaggiati, dei dintorni di Bucarest. In partenariato con loro, e anche con l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., abbiamo posto le basi per una nuova edizione della Fiera di Natale organizzata da docenti e alunni del liceo, con l'impagabile sostegno di genitori e nonni. Sono venuti a trovarci anche gli ex alunni, che si sono goduti le prelibatezze offerte negli stand delle classi ginnasiali e liceali, e l'atmosfera festiva che animava i corridoi del liceo, diventati troppo stretti per la moltitudine dei partecipanti.

Nelle righe seguenti troverete il racconto di uno dei nostri visitatori, una ex alunna che non esita a tornare da noi ogni volta in cui sente il bisogno di rivedere chi ha accompagnato i più importanti anni della sua formazione, dalle elementari fino al termine degli studi ginnasiali. Come ogni racconto che si rispetti, inizieremo con un «C'era una volta...»

Le fiere della Generosità

„A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti... în pragul sărbătorilor de iarnă, o întrunire generală a spiridușilor de toate vârstele, pentru a decide planul de acțiune. Crăciunul se apropia cu pași repezi, iar profesorii și elevii deopotrivă își doreau să marcheze această ocazie cu un eveniment memorabil. Astfel că au pus la cale ocazia ideală atât pentru a-și arăta iscusința în bucătărie și în afaceri, cât și pentru a ne încânta simțurile și nu numai.

Spiridușii aveau o misiune precisă: să sprijine Asociația **Bucurie în Dar**. Pentru aceasta, au organizat o strângere de fonduri pentru a ajuta persoanele nevoiașe, donându-le fondurile strânse în urma vânzărilor. Încă de la începutul lunii, în aer plutea frenezia ce prevestea marele eveniment și pregătirile nu conteneau.

Am avut ocazia să asist cu ochii mei la una dintre întâlnirile spiridușilor mai mari cu cei mai mici, moment în care au fost puse la punct detaliile programului. N-am putut să nu observ entuziasmul și creativitatea ce îi însuflețeau pe organizatori, ori de câte ori discutau și își imaginau diferite etape din ceea ce urma să fie Târgul Generozității.

Devenit deja o tradiție în Liceul Teoretic «Dante Alighieri», Târgul de Crăciun aduce an de an un zâmbet pe buzele elevilor și chiar al foștilor elevi, categorie în care mă regăsesc și eu. De fiecare dată când revin în școala care m-a găzduit timp de 9 ani, pot fi văzuți elevi și profesori ce pregătesc evenimente de tot felul, demonstrându-și energia și curiozitatea. Întotdeauna...

De data aceasta, în prim plan a fost scopul nobil pentru care micuții spiriduși au lucrat, anume întrajutorarea celor aflați în suferință. Împinși de dorința de a contribui la acest ideal, micuții și părinții lor s-au ocupat din timp de pregătirea decorațiilor și bunătăților menite să satisfacă toate gusturile și dorințele celor pofticioși de fel.

Cu toții au învățat o lecție foarte importantă cu ocazia acestui eveniment, anume generozitatea. Fără să primească ceva în schimb, cu toții au contribuit la atmosfera plăcută a târgului, cu diferite preparate și obiecte confecționate.

Plimbându-mă de la stand la stand, am fost surprinsă de grija cu care fiecare își prezenta propriile creații, dar și spiritul antreprenorial care le ghida pașii pe holurile liceului și îi mâna să își promoveze produsele convingând potențialii

Vi auguriamo buona lettura, anche perché non è passato molto tempo da quando abbiamo festeggiato la Giornata Mondiale della Lettura Insieme (16 febbraio), un evento destinato a grandi e piccini, in cui l'attività principale è leggere insieme, promuovendo la lettura come elemento essenziale, necessario a rendere armonioso lo sviluppo di ciascuno di noi.

«C'era una volta... poco prima delle feste natalizie, un'assemblea generale di spiritelli di tutte le età, in cui decidere un piano d'azione. Il Natale si avvicinava a grandi passi, e professori e alunni desideravano festeggiare l'occasione con un evento memorabile. Così hanno creato l'occasione ideale per dare sfoggio delle loro abilità culinarie e commerciali, per deliziare i nostri sensi e non solo.

Gli spiritelli avevano una missione: sostenere l'Associazione **Bucurie in Dar**. Per questo, hanno organizzato una raccolta fondi per aiutare le persone bisognose, donando i fondi raccolti con le vendite. Già dall'inizio del mese, si respirava una certa frenesia che preannunciava il grande evento e i preparativi non finivano mai.

Ho avuto l'occasione di assistere con i miei occhi a un incontro tra spiritelli anziani e giovani, in cui sono stati messi a punto i dettagli del programma. Non ho potuto fare a meno di osservare l'entusiasmo e la creatività che animavano gli organizzatori, tutte le volte in cui discutevano e immaginavano le diverse tappe di quella che sarebbe diventata la Fiera della Generosità.

Già tradizione al Liceo Teorico «Dante Alighieri», la Fiera di Natale porta ogni anno il sorriso sulle labbra degli alunni e perfino degli ex alunni, categoria a cui appartengo anch'io. Ogni volta in cui torno nella scuola che mi ha accolta per 9 anni,

cumpărători. Am descoperit o atenție nebanuită la detalii chiar și în rândul celor mici, pentru care era prima experiență de acest fel. Nu cred că a existat vreun participant care să fi părăsit târgul fără o sacoșă generos umplută cu produse de tot felul. Chiar și jurații au fost impresionați până peste poate de calitatea produselor degustate în vederea alegerii celor mai bune preparate: dulci, sărate, din bucătăria internațională sau italianească, de post sau de dulce.

În timp ce savuram un desert inedit preparat de clasa a V-a A, am admirat spiritul de mici antreprenori, dar și sufletul mare al celor care au ales să îi ajute pe cei care au nevoie. Altruismul lor a fost răsplătit de organizatori și de partenerii noștri, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. Grație generozității RO.AS.IT., cele mai bune preparate au fost

recompensate cu cărți și dulciuri italienești, încurajând participările viitoare ale elevilor de toate vârstele de la clasele V-XII.

Cu siguranță nu voi uita nici această ediție a Târgului de Crăciun organizat de Liceul Teoretic «Dante Alighieri», dar și mai sigură sunt că voi continua să particip la evenimentele școlii unde m-am format, sperând să duc mai departe spiritul acesteia și, fără doar și poate, activitatea mea curentă de la clubul de robotică **Clockworks** este bazată pe aceeași curiozitate, pasiune și creativitate pe care le-am descoperit și la Liceul «Dante Alighieri».

Ș-am încălecat pe-o șă și v-am spus povestea mea... o poveste dedicată generozității și pasiunii de a înfăptui lucruri importante pentru comunitatea din care facem parte.”

Și iată cum povestea s-a încheiat, dar tradiția cu siguranță va continua. Vă invităm să ne fiți alături la următoarea ediție a Târgului de Crăciun sau a Târgului Generozității din 2025.

esiste la posibilitatea de vedere alunni e professori intenti a preparare eventi di ogni tipo, mostrando la loro energia e curiosità. È sempre stato così...

Questa volta, è stato messo in primo piano il nobile scopo per cui i piccoli spiritelli hanno lavorato, vale a dire il mutuo soccorso per chi soffre. Spinti dal desiderio di contribuire a questo ideale, i ragazzi e i loro genitori hanno preparato in anticipo le decorazioni e le squisitezze con cui soddisfare il gusto e i desideri dei golosi.

Tutti hanno imparato una lezione importantissima grazie a questo evento, la generosità. Senza ricevere nulla in cambio, tutti hanno contribuito a creare la gradevole atmosfera della fiera, con diverse pietanze e i diversi oggetti confezionati.

Passeggiando tra gli stand, mi ha sorpreso l'attenzione con cui ciascuno partecipante presentava le proprie creazioni, ma anche lo spirito imprenditoriale che guidava i loro passi per i corridoi del liceo e li spingeva a promuovere i loro prodotti, convincendo potenziali acquirenti. Ho scoperto un'insospettabile attenzione per il dettaglio perfino tra i più giovani, alla loro prima esperienza in questo senso. Non credo che un solo partecipante abbia lasciato la fiera senza una grande sporta piena di prodotti di ogni tipo. Perfino i giurati sono rimasti stupefatti dall'incredibile qualità dei prodotti che hanno degustato per scegliere la pietanza più buona: ricette dolci, salate, internazionali o italiane, adatte al *post* o come dessert.

Mentre assaggiavo un dolce inedito, preparato dalla classe V A, ho ammirato lo spirito da piccoli imprenditori ma anche il grande cuore di chi ha scelto di aiutare i bisognosi. Il loro altruismo è stato ripagato dagli organizzatori e dai nostri partner, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. Grazie alla generosità della RO.AS.IT., le pietanze più buone sono state ricompensate con libri e dolci italiani, che hanno incoraggiato la futura partecipazione degli alunni di tutte le età, dalla V alla XII classe.

Di certo non dimenticherò nemmeno questa edizione della Fiera di Natale organizzata dal Liceo Teorico «Dante Alighieri» ma sono ancora più sicura del fatto che continuerò a partecipare agli eventi della scuola in cui mi sono formata, sperando di portare avanti questo spirito e, senza alcun dubbio, anche la mia attuale attività al club di robotica **Clockworks** si basa sulla stessa curiosità, passione e creatività che ho scoperto anche al Liceo «Dante Alighieri».

E finisce così la mia storia... una storia dedicata alla generosità e alla passione di creare cose importanti per la comunità di cui facciamo parte.»

Ed ecco che la storia si conclude, ma la tradizione di certo continuerà. Vi invitiamo a unirvi a noi per la prossima edizione della Fiera di Natale o Fiera della Generosità del 2025.

Tresigallo e il sogno metafisico

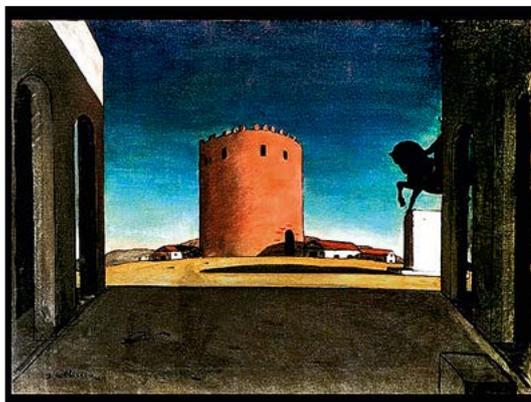

Tra Ferrara e le valli del Comacchio, nella bellissima regione dell'Emilia-Romagna, esiste una piccola città unica nel suo genere, un antico borgo medievale chiamato Tresigallo e noto oggi come la città metafisica d'Italia.

Sebbene fosse uno dei centri più antichi della zona, attestato già nel 1044, Tresigallo acquisisce importanza solo nel XX secolo, in epoca fascista, quando entra nella lista delle cosiddette città di fondazione (o in questo caso di «rifondazione», costruita su un nucleo già esistente), per volere dell'allora Ministro dell'agricoltura Edmondo Rossoni, originario proprio di quel borgo. Siamo nei primi anni '30 e il regime è impegnato in diverse azioni di consolidamento del potere, caratterizzate da una spiccata impronta ideologica che, nel caso delle città di fondazione, è di assoluta evidenza. Se il fascismo della prima ora, negli anni Venti, promuove progresso e tecnologia, quello degli anni Trenta, più che sostenere la modernità urbana, propugna il modello di un'Italia soprattutto agricola che si sviluppa nell'insediamento rurale, contro l'inurbamento del proletariato e la disgregazione delle realtà contadine. Accanto a questo, e in senso più pratico, le città di fondazione nascono sui territori bonificati dal regime come centri di servizi pubblici (scuola, chiesa, casa del fascio ecc.) per la popolazione agricola che vive nei casolari presenti sugli appezzamenti di terra sparpagliati nei paraggi.

Între Ferrara și văile Comacchio, în frumoasa regiune Emilia-Romagna, se află un orașel unic, un vechi burg medieval numit Tresigallo și cunoscut astăzi ca orașul metafizic al Italiei.

Deși este unul dintre cele mai vechi centre din zonă, atestat încă din 1044, Tresigallo a căpătat importanță abia în secolul al XX-lea, în epoca fascistă, când a intrat pe lista așa-ziselor „città di fondazione” (așezări urbane care nu s-au născut spontan, ci pe baza unei voințe politice precise și a unui proiect de urbanism) sau, în acest caz, de „rifondazione”, construit pe un nucleu deja existent, la ordinul ministrului agriculturii de atunci, Edmondo Rossoni, originar chiar din acel orașel. Ne aflăm la începutul anilor '30 și regimul este angajat în diverse acțiuni de consolidare a puterii, caracterizate de o pregnantă amprentă

Giorgio de Chirico, *La Torre Rossa* (1913),
Collezione Peggy Guggenheim

Giorgio de Chirico,
Turnul roșu (1913),
Colectia Peggy Guggenheim

Eppure, non è questo il caso di Tresigallo che, pur essendo città di fondazione, propone una visione differente da quella ufficiale e sostiene un modello d'integrazione sociale progressista basato sull'utopia del sindacalismo integrale, in cui operai e proprietari delle fabbriche collaborano e vivono insieme in armonia e prosperità. Era questo il sogno di Edmondo Rossoni (attivo sindacalista prima di diventare fascista), che ricostruisce Tresigallo come un piccolo centro industrializzato dall'aspetto elegante, nella cui architettura, in puro stile razionalista, riecheggia la pittura metafisica di Giorgio de Chirico. È Rossoni in persona a progettare l'intera città, i suoi edifici in colori pastello, la geometria perfetta delle sue linee essenziali e pulite, in una grande quantità di disegni e note dettagliate che poi invia a un suo amico d'infanzia, il macellaio di Tresigallo, perché le trasmetta all'ingegner Frighi che avrebbe tradotto il tutto in progetti edilizi. Così, in soli cinque anni e senza l'aiuto di nessun architetto, Tresigallo è rifondata trasformandosi in una città di modeste dimensioni ma dotata di stabilimenti industriali, scuole, asili e alberghi, un teatro, una Casa della Cultura, un ospedale, un campo sportivo, una casa di riposo per anziani, un acquedotto e uno stabilimento di bagni pubblici, oltre ad essere un vero gioiello architettonico e l'unica città di fondazione fascista annoverata tra le città d'arte italiane. Ma lo scoppio della Seconda Guerra Mondiale stroncherà lo sviluppo industriale della città che stava appena iniziando a fiorire, e Tresigallo rimarrà una semplice cittadina che ad oggi conta qualche migliaio di anime.

Rimane però una meta turistica da non perdere per la sua unicità, e visitare Tresigallo a piedi è un'esperienza simile a viaggiare nel tempo, attraverso luoghi immersi nella quiete e rimasti immutati agli anni '30. D'altra parte, esistono diverse iniziative che cercano di promuovere la città, come le cosiddette «Giornate Metafisiche», dedicate a conferenze sulla storia, l'architettura e l'arte di Tresigallo e che richiamano ogni anno molti turisti, soprattutto artisti visuali e fotografi, attratti dall'estetica unica e dai colori del borgo. In questo senso, una delle strutture più famose

ideologica, ce, în cazul acestor orașe, este absolut evidentă. Dacă fascismul de început, al anilor '20, promova progresul și tehnologia, cel al anilor '30, mai degrabă decât să susțină modernitatea urbană, susținea modelul unei Italii preponderent agricole, dezvoltată în așezările rurale, împotriva urbanizării proletariatului și a dezintegrării realităților țărănești. Pe lângă asta, și într-un sens mai practic, aceste orașe nou construite au luat naștere în teritoriile considerate de regim ca centre de servicii publice (școală, biserică, sediu de partid etc.) pentru populația agricolă prezentă pe terenurile răspândite în vecinătate.

Tresigallo și visul metafizic

foto: ilcentroforti.com

Totuși, nu acesta este cazul orașului Tresigallo care, deși este „città di fondazione”, propune o viziune diferită de cea oficială și susține un model de integrare socială progresivă, bazat pe utopia sindicalismului integral, în care muncitorii și proprietarii de fabrici colaborează și trăiesc împreună în armonie și prosperitate. Acesta era visul lui Edmondo Rossoni (sindicalist activ înainte de a deveni fascist), care a reconstruit Tresigallo ca un mic centru industrializat cu un aspect elegant, a cărui arhitectură, în stil pur raționalist, evocă pictura metafizică a lui Giorgio de Chirico. Este Rossoni însuși cel care a proiectat întreg orașul, clădirile sale în culori pastelate, geometria perfectă a liniilor sale esențiale și îngrijite, în multe desene și note detaliate pe care apoi le-a trimis unui prieten din copilărie de-ai săi, măcelarul din Tresigallo, pentru ca acesta să le transmită inginerului Frighi, care avea să transpună totul în proiecte edilitare. Astfel, în doar cinci ani și fără ajutorul vreunui arhitect, Tresigallo a fost refondata, transformându-se

foto: carlofrancescofrighi.com

foto: ad-hellat.it

foto: caffemoderniindinmagazine.com

e quasi iconiche della città è l'edificio dei bagni pubblici, ristrutturato nei primi anni 2000 e trasformato in un *Urban Center* che ospita mostre e conferenze. La particolarità è che, in cima all'edificio, la vecchia scritta «Bagni» è stata sostituita con «Sogni», quasi un invito a non dimenticare l'utopia che ha creato Tresigallo e il fatto che spesso «le città come i sogni sono costruite di desideri e di paure», nelle parole dello scrittore Italo Calvino.

într-un oraș de dimensiuni modeste, dar dotat cu stabilimente industriale, școli, creșe și hoteluri, un teatru, o Casă de Cultură, un spital, un teren de sport, o casă de bătrâni, un apeduct și o baie publică, dincolo de a fi o adevărată bijuterie arhitectonică, singurul dintre centrele urbane fondate de fasciști care se numără printre orașele de artă italiene. Dar izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial va întrerupe dezvoltarea industrială a orașului care abia începea să înflorească, iar Tresigallo va rămâne un simplu orașel care numără astăzi câteva mii de suflete.

Cu toate acestea, rămâne o destinație turistică de neratat datorită unicității sale, iar luarea orașului la pas este o experiență asemănătoare călătoriei în timp, prin locuri scufundate în liniște și rămase neschimbate, ca în anii '30. Pe de altă parte, există mai multe inițiative care încearcă să promoveze orașul, precum așa-numitele „Zile metafizice”, dedicate conferințelor despre istoria, arhitectura și arta din Tresigallo și care atrag în fiecare an mulți turiști, în special artiști plastici și fotografi, fascinați de estetica și culorile unice ale localității. În acest sens, una dintre cele mai cunoscute și aproape iconice structuri ale orașului este clădirea băilor publice, renovată la începutul anilor 2000 și transformată într-un Centru Urban ce găzduiește expoziții și conferințe. Particularitatea este că, în vârful clădirii, vechea inscripție „Bagni” („Băi”) a fost înlocuită cu „Sogni” („Vise”), aproape ca o invitație de a nu uita utopia care a creat Tresigallo și faptul că, adesea, „orașele, precum visele, sunt construite din dorințe și temeri”, în cuvintele scriitorului Italo Calvino.

foto: ad-hellat.it

ITINERAR TURISTIC

pagine realizate da
• pagini realizate de
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

IANUARIE · MARTIE

ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT. · STR. ION LUCA CARAGIALE NR. 24, 020045 BUCUREȘTI

TEL.: +4 0372 772 459; FAX: +4 021 313 3064

WWW.ROASIT.RO